

श्रीसिंहतिलकसूरिरचितं
ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखनम्

अनुवादक-संयोजक :

पंन्यास श्री. धुंघरविजयजी गणिवर्य

संगोधक :

मुनिवर्य श्री. तत्त्वानंदविजयजी

प्रयोजक-विवेचक :

शेठ श्री. अमृतलाल कालिदास दोशी, बी.ए.

प्रकाशक :

श्री. नवीनचंद्र अंबालाल शाह, एम. ए.

मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल

विलेपारले, मुंबई-५७

श्रीसिंहतिलकसूरिरचितं
ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखनम्
(अनुवाद तथा भावार्थ सहित)

अनुवादक-संयोजक :
पंन्यास श्री. धुरंधरविजयजी गणिवर्य

संशोधक :
मुनिवर्य श्री. तत्त्वानंदविजयजी

प्रयोजक-विवेचक :
शेठ श्री. अमृतलाल कालिदास दोशी, बी. ए.

प्रकाशक :
श्री. नवीनचन्द्र अंबालाल शाह, एम्. ए.
मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल
विलेपारले, मुंबई-५७

प्रकाशक :

नवीनचन्द्र अंबालाल शाह, एम्. ए.
मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल
११२, घोडबंदर रोड; इरलाव्रीज
विलेपारले, मुंबई-५७

प्रथम आवृत्ति

१०००

ईस्वीसन १९६१

विक्रम संवत् २०१७

मूल्य : रु. ३=००

मुद्रक :

वि. पु. भागवत
मौज प्रिंटिंग ब्यूरो
खटाउ मकनजी वाडी
गिरगांव, मुंबई-४

निवेदन

अनन्य प्रतिभाने लीघे जैन मन्त्रसाहित्यमां तद्न नोखा तरी आवता चौदमी शताब्दीना समर्थ मांत्रिक आचार्य श्रीसिंहतिलकसूरिनी आ अद्भुत कृति रजू करतां स्वाभाविक रीते ज हर्ष थाय। वळीं, अत्यारसुधी अप्रकट एवी आ प्रभावशाळी कृति सौथी प्रथम वार प्रकट करवानुं मान श्री जैन साहित्य विकास मंडळने प्राप्त थाय छे ए बीना सविशेष आनंददायक छे।

चार हस्तलिखित प्रतौने आधारे प्रस्तुत स्तवनुं संशोधन करवामां आव्युं छे :—(१) स्व. श्री. मोहनलाल भगवानदास झवेरीना संग्रहमांनी प्रत (२) भांडारकर ओरीएन्टल रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पूनाना संग्रहमांनी ३२३, A १८८२-८३ नंबरनी प्रत (३) बुहारीवाळा शेठ श्री. झवेरचंद पन्नाजीना संग्रहमांनी प्रत अने (४) पू. मुनिवर्य श्री. यशोविजयजी महाराज पासेथी प्राप्त थयेल प्रत—आ चारोमांथी एके प्रत संपूर्ण शुद्ध न हती अने तेथी तेमां कोई कोई स्थळे भाषानी दृष्टिए जरूरी सुधारा करवा पड्या छे।

‘ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखन’—कृतिने अपायेल आ शीर्षक परथी एटलुं स्पष्ट सूचन मळे छे के आ स्तवमां अतिप्राचीन समयथी पूजाता आवता ‘ऋषिमण्डलयन्त्र’नुं यथार्थ आलेखन करवानुं मुख्य दृष्टिकिन्दु छे। एटले स्तवनी संपूर्ण अभ्यास करतां तुरत मालूम पडे छे के कुल छत्रीश श्लोकोमांथी लगभग एक तृतीयांश भागना श्लोको ‘यन्त्रालेखन’नो चोक्कस आम्नाय निर्णीत करवा माटे रचवामां आव्या छे। आम, प्राचीन बृहद् ऋषिमण्डलस्तोत्रने आधारे रचायेल अनेकविध ऋषिमण्डलयन्त्रो अने हींकारयन्त्रोमां प्रवर्ती रहेल विभिन्नतानो समन्वय करी चोक्कस प्रणालिका निश्चित करती आ कृतिनी सौथी विशेष नोंधपात्र विशिष्टता ए छे के ते अनेक गूँस्वणोनो उकेल लावे छे। तत्कालीन अनेक आम्नायोमांथी स्वानुभवने बळे पोताने अनुकरणीय जणायेल आम्नायनी तेमणे समन्वयदृष्टिपूर्वक भव्य रजुआत करी छे।

समन्वय साधवाना शुभ हेतुथी रजु थयेल उपर्युक्त ‘यन्त्रालेखन’ उपरांत आ स्तवमां आपणुं ध्यान खेंचे एवी बीजी त्रणेक विशिष्टताओ छे :—आ कृतिना पदेपदमां रहेलुं ‘लाघव’ सौथी प्रथम आपणी दृष्टि समक्ष तरी आवे छे। थोडामां वधु कही देवानी कला एक महान कला छे अने सरस्वतीना एकनिष्ठ उपासक कोई समर्थ प्रतिभा-संपन्न साहित्यस्वामीने ज ते हस्तगत थयेली होय छे। शब्द तो शुं परंतु एक मात्रा पण अधिक न लखाई जाय एटली सावधानतापूर्वकनी चीवट खास करीने मंत्रसाहित्यमां आवश्यक छे अने एवी चीवटने कारणे आवेली अर्थघनतानो आपणने आ स्तवमां अनुभव थाय छे। ऋषिमण्डलस्तोत्रकारे तीर्थकरोनी प्रमाना महिमा माटे ३१ थी ७६ श्लोकोनो विस्तार आप्यो छे; तेने श्रीसिंहतिलकसूरिए मात्र एक ज श्लोकमां संग्रही लीघो छे। एवो संग्रह केटलेय स्थळे जोवाय छे अने ऋषिमण्डलस्तोत्रमांथी तारवीने नीचे नोंधेल तुलनात्मक श्लोको परथी ए बावतनो तुरत ख्याल आवे छे। आवी ‘लघूकरण’ शक्तिने कारणे ज ९८ श्लोक प्रमाणना बृहद् ऋषिमण्डलस्तोत्रने तथा तेने आधारे रचायेल दिगंबर जैनाचार्य श्रीविद्याभूषणसूरिकृत ८५ लोक प्रमाणना ऋषिमण्डलस्तोत्रने श्रीसिंहतिलकसूरि मात्र ३६ श्लोकमां समाविष्ट करी शक्या छे। टूंकमां, श्रीसिंहतिलकसूरिए एकेएक पद तोळीने मूक्युं छे अने ते अर्थगौरवथी अन्वित छे।

बीजी विशिष्टता ए छे के ‘हीं’ कारमां चोवीश तीर्थकरोनी स्थापना उपरांत श्रीसिंहतिलकसूरि तेमां पंचपरमेष्ठिनी स्थापनानो पण निर्देश करे छे। ‘परमेष्ठिविद्यास्तवयन्त्र’ अने ‘मन्त्रराजरहस्य’ नामना तेमना अन्य ग्रंथोमां आ ज हकीकतनुं विशेष समर्थन करेलुं जोवामां आवे छे।

‘हीं’कारनुं सात अवयवमां जेवुं विश्लेषण रजु करवामां आव्युं छे एवुं स्पष्ट विश्लेषण आ स्तव सिवाय बीजे क्याय जोवामां आव्युं नथी; अने ते एनी बीजी नोंधपात्र विशिष्टता छे। नाद, बिंदु, कला, शीर्षक अने दीर्घकलारूप ‘हीं’ कारना अंशो पर अद्भुत प्रकाश पाडवामां आव्यो छे।

આવી અનેક વિશિષ્ટતાઓ તથા લાક્ષણિકતાઓયુક્ત આ દિવ્ય કૃતિને બહાર લાવવા માટે સંસ્થાના માનનીય પ્રમુખ શેઠ શ્રી. અમૃતલાલભાઈએ કરેલ પ્રયાસો ખાસ નોંધ માગી લે છે. તેઓશ્રીએ આ કૃતિનું અનેકવાર વાચન, વિશ્લેષણ અને વિચિન્તન કર્યું છે; અને હવે પછી પૃષ્ઠ ૧૦ ઉપર તેઓશ્રીએ રજૂ કરેલ 'સારાંશ દર્શન' તથા સમસ્ત કૃતિમાંથી લગભગ પ્રત્યેક ઉપયોગી શબ્દનો (કુલ સંખ્યા = ૮૪) રજૂ કરેલ શબ્દાર્થ-ભાવાર્થ વાંચતાં આ હકીકત સ્પષ્ટ થશે. આ સ્તવની નકલ તેમના જોવામાં આવતાં તુરત જ તેની ઉપયોગિતાનો તેમને ધ્યાન આપ્યો અને તે લઈને તેઓશ્રી પૂ. પંન્યાસ શ્રીચુરંધરવિજયજી ગણિવર્થ પાસે ગયા. એક મહત્ત્વના સીમાચિહ્નરૂપ બની રહે એવી આ અમૂલ્ય કૃતિને વાંચતાં પૂ. પંન્યાસજીને પણ અપૂર્વ આનંદ થયો અને તેઓશ્રીએ તેનો અનુવાદ કરી આપવાની જવાબદારી પોતાને શિર સ્વીકારી. તે અનુસાર અહીં પ્રકટ કરેલ અનુવાદને લક્ષ્યમાં રાખી શેઠ શ્રી. અમૃતલાલભાઈએ પ્રત્યેક ઉપયોગી શબ્દ લઈ તે પર ટૂંકો છતાં સચોટ શબ્દાર્થ તથા ભાવાર્થ લખ્યો; અને તેમાં પણ પૂ. પંન્યાસજીએ જરૂરી સહકાર અપ્યો. તદુપરાંત અમારી વિજ્ઞાપિતે માન આપી 'અગ્રવચન' લખી આપવા દ્વારા તેમજ શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ નિર્દિષ્ટ કરેલ આમ્નાયને અનુલક્ષીને 'ઋષિમણ્ડલચન્ન'નું સંશોધન કરવા દ્વારા આ ગ્રંથની ઉપયોગિતા અનેકગણી વધારી. આમ, આ કૃતિના પ્રકાશનમાં પૂ. પંન્યાસ શ્રીચુરંધરવિજયજી ગણિવર્થે સ્વૂં પરિશ્રમ લીધો છે. પોતાના ગુરુ (સંસારી પિતાજી) પૂજ્ય મુનિવર્થ શ્રીપુણ્ય-વિજયજી મહારાજસાહેબની સતત માંદગી હોવા છતાં અને તે કારણે તેમનો ઘણો સમય તેઓશ્રીની શુશ્રૂષામાં વ્યતીત થતો હોવા છતાં તેમ જ પોતે ક્રિયાકાંડની તથા સાહિત્ય અને સંશોધનની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં ઉદ્યમી રહેવા છતાં કિંમતી સમયનો ભોગ આપી તેઓશ્રીએ જે ઉપકાર કર્યો છે તેનું ઋણ ફેડી શકાય એમ નથી. તેઓશ્રીના આ ઉપકાર બદલ સંસ્થા તરફથી તથા સંસ્થાના માનનીય પ્રમુખ શેઠ શ્રી. અમૃતલાલભાઈ તરફથી ભાવમીનો આભાર માની પૂજ્યભાવ વ્યક્ત કરીએ છીએ.

અનુવાદ આદિમાં પૂજ્ય પંન્યાસજીએ જેવો ઉમઠકાપૂર્વક સહકાર આપ્યો તેવો જ નોંધપાત્ર સહકાર ભાવાર્થ વગેરે સાચંત વાંચી જઈ તેને ઘટિત સ્વચ્છનો દ્વારા વ્યવસ્થિત કરી આપવામાં પૂજ્ય મુનિવર્થ શ્રી. તત્ત્વાનંદવિજયજીએ અપ્યો. અમારી વિનંતીને માન આપી સિદ્ધાન્તમહોદધિ પ. પૂ. આચાર્ય શ્રી. વિજયપ્રેમસૂરીધરજી મહારાજસાહેબની આજ્ઞા મઠ્ઠાં પૂ. મુનિ શ્રીતત્ત્વાનંદવિજયજીએ આ સંશોધનકાર્ય ત્વરિતપણે તથા અતિ ચીવટપૂર્વક પાર પાડ્યું અને તેમાં જ્યારે ત્યારે આવશ્યકતા જણાઈ ત્યારે ત્યારે તેઓશ્રીએ પૂ. પંન્યાસ શ્રી. મદ્દંકરવિજયજી ગણિવર્થ અને પૂ. પંન્યાસ શ્રી. માનુવિજયજી ગણિવર્થની સહાય મેળવી. આ સર્વ ગુરુવર્યોના અમે અત્યંત ઋણી છીએ.

અહીં એક ખાસ નોંધ લેવાની કે સંસ્થા તરફથી હાલ મુદ્રિત થઈ રહેલ 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય' (સંસ્કૃત વિભાગ) માં 'ઋષિમણ્ડલસ્તવચન્નાલેખન'ની આ કૃતિનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તેમ છતાં તેના વિશિષ્ટ માહાત્મ્યને લીધે અને અનેક મુમુક્ષુ ભાઈઓને સ્વૂં ઉપકારક થાય એ દૃષ્ટિએ તેને અલગ મુદ્રિત કરી સમાજ સમક્ષ મૂકીએ છીએ. આ સ્તવ ઉપરાંત આચાર્ય શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ 'મંત્રરાજરહસ્ય', 'પરમેષ્ટિવિદ્યાચન્ન', 'વર્ધમાનવિદ્યાકલ્પ', 'લઘુનમસ્કારચક્ર', 'સૂરિપદપ્રતિષ્ઠા' આદિ ચન્નમન્ત્રવિષયક તથા મન્ત્રગર્ભિત અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે. તે ગ્રંથોમાંથી પંચપરમેષ્ટિવિષયક સંદર્ભો તારવીને હવે પછી ટૂંક સમયમાં પ્રકટ થનાર ઉપર્યુક્ત 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય' (સંસ્કૃત વિભાગ) માં અનુવાદસહિત સંપાદિત કરવામાં આવ્યા છે.

આ પુસ્તિકાની સાથે સંસ્થાએ તૈયાર કરાવેલ 'ઋષિમણ્ડલચન્ન'નું ચારરંગી ચિત્ર* પણ આપવામાં આવે છે. શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ નિર્દિષ્ટ કરેલ આમ્નાયને મુખ્યત્વે ધ્યાનમાં રાખીને દોરાયેલ આ ભવ્ય ચિત્ર અતીવ પ્રભાવક બની શક્યું છે. આ ચન્નનું કાગળ પર આલેખન કરાવતા પહેલાં પ્રાપ્ત થઈ શક્યાં એટલાં અનેક પ્રાચીન-અર્વાચીન ઋષિમણ્ડલચન્નો ઇકત્રિત કરવામાં આવ્યાં હતાં. પૂજ્ય મુનિવર્થ શ્રી. યશોવિજયજી મહારાજસાહેબે તથા પૂ. મુનિશ્રી પુણ્ય-

* 'ઋષિમણ્ડલ'ના આ ચારરંગી ચન્ન-ચિત્રની કિંમત એક રૂપિયો રાખવામાં આવી છે અને પ્રસ્તુત પુસ્તકની કિંમતમાં તેનો સમાવેશ થતો નથી.

विजयजी महाराजसाहेबे संख्याबंध यन्त्रो आपीने तथा मेळवी आपीने अमारा आ कार्यने अतीव सरळ बनाव्युं हतुं । तेओश्रीनी आ सहाय बदल जेटलो उपकार मानीए एटलो ओछो छे । आ अपूर्व यन्त्र-चित्रने तैयार करवामां, तेना ब्लॉको बनाववामां अने त्यारबाद तेने सुंदर स्वरूपमां मुद्रित करवा पाळळ संस्थाए सारा एवा खर्चनी जवाबदारी लीधी हती । तेने उत्कृष्ट रीते दोरी आपवा बदल डभोईना निपुण चित्रकार श्री. रमणीकभाईनो तथा तेना ब्लॉको कुशळ-तापूर्वक तैयार करी आपवा बदल प्रेस प्रोसेस स्टुडीओनो अने तेने आकर्षक स्वरूपमां मुद्रित करी आपवा बदल मौज प्रिंटिंग प्रेसना प्रोप्राईटर श्री. वि. पी. भागवतनो अत्यंत हार्दिक आभार मानीए छीए ।

उपर्युक्त 'ऋषिमण्डलयन्त्र'ना चित्र नीचे गणधरो, लब्धिओ, देवीओ, यक्षो, यक्षिणीओ आदिनां नाम प्रणालिका अनुसार लखवामां आव्यां छे अने ते नामो आ कृतिने अंते अगियार परिशिष्टो रूपे आप्यां छे ।

परिशिष्टो बाद् 'ऋषिमण्डल'नी टूंक्री 'यन्त्रालेखनविधि' आपवामां आवी छे । अमदावादना संवेगीना उपाश्रयमांथी प्राप्त थयेल एक हस्तलिखित प्रत परथी आ विधिनी नकल करवामां आवी छे । आ विधि अने त्यारबाद् ग्रंथने अंते आपेल 'शब्दसूचि' अभ्यासीओने उपयोगी थई पडशे ।

आ ग्रंथना संपादन अने प्रकाशनमां प्रमाद आदिना कारणे जो कोई त्रुटिओ रही जवा पामी होय तो ते माटे अमे चतुर्विधसंघनी अंतःकरणपूर्वक क्षमा मागीए छीए अने यन्त्रना उपासको अने अभ्यासीओने विज्ञप्ति करीए छीए के तेमणे कृपा करी ते विषे अमने उदारभावे लखी जणावतुं; एटले बीजी आवृत्तिमां ए सुधारी लई शकाय ।

भाद्रपद सुद १, वि. सं. २०१७
सोमवार, ता. ११-९-१९६१
विलेपारले, मुंबई ५७

लि. सेवक
नवीनचन्द्र अंबालाल शाह, एम्. ए.
मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल

अग्रवचन

यन्त्र-मन्त्र-तन्त्र

कोईपण विशिष्ट यन्त्रनुं ज्ञान मेळवता पहेलां यन्त्र, मन्त्र अने तन्त्र ए त्रणे शब्दोनी सामान्य समज होवी जरूरी छे; कारणके विशिष्ट अनुष्ठानोमां आ त्रणेनी एकवाक्यता सधाय छे। यन्त्रज्ञाननी साथे ते ते यन्त्रने अनुरूप मन्त्र अने तन्त्रनुं विधिज्ञान अनिवार्य बनी रहे छे। यन्त्रमां मुख्यत्वे आलेखननुं महत्त्व छे, मन्त्रमां अक्षरसंयोजना तथा जाप महत्त्वनी बाबतो छे अने तन्त्रमां पूजन-द्रव्यो तथा विधि अगत्यनुं स्थान भोगवे छे। आ यन्त्र, मन्त्र अने तन्त्र हंमेशां सात्त्विक ज होय एवुं नथी, असात्त्विक पण होय छे अने तेनी साधना पण सात्त्विक करतां सरळताथी थाय छे; परंतु परिणामे तेवी साधना दुःखद नीवडे छे। एटले यन्त्र, मन्त्र अने तन्त्रनी उपासना विवेकबुद्धिपूर्वक थाय तो ज ए श्रेयस्कर बने छे।

अहीं प्रकट करेल ऋषिमण्डलयन्त्रमां यन्त्रनुं आलेखन मुख्य होवा छतां मन्त्र अने तन्त्रनो पण यथोचित निर्देश छे; अने ते बेने बाजु पर मूकी मात्र यन्त्रनो आपणे विचार करी शकता नथी।

ऋषिमण्डलयन्त्रनी प्राचीनता

आपणी ज्ञानमर्यादामां हाल जे यन्त्रो छे तेमां ऋषिमण्डलयन्त्र सौथी विशेष प्राचीन हरो एम कहेवाने मुख्यत्वे बे कारण छे: एक तो ए के आ ऋषिमण्डलयन्त्रनुं पूजन अति प्राचीन समयथी थतुं आव्युं छे, एवा आधारो आपणने प्राप्त थाय छे। बीजुं ए के आ यन्त्रनी प्राचीनता तथा तेना प्रभुत्व विषे चर्चा करतुं जे साहित्य, लोकोक्तिओ आदि मळे छे तेवुं अने तेतळुं पुराणुं अन्य कोई यन्त्रनी बाबतमां मळतुं नथी।

ऋषिमण्डलयन्त्रनो प्रभाव

आ यन्त्रनी रचना, तेना आराधको अने आराधकोए मेळवेल फलश्रुतिनुं वर्णन करतां अनेक स्तोत्रो, श्लोको, उद्गारो आपणा वांचवामां आवे छे। तेथी आ यन्त्र अतीव प्रभावसम्पन्न छे एमां बे मत नथी; अने आवुं सनातन प्रभावशाळी यन्त्र ज युगो सुधी अविस्मृतपणे टकी शके। तेनी प्राचीनता पूरवार करवा माटे आ शाश्वत प्रभाव पण सबळ कारण छे।

आ यन्त्रनी विधिपूर्वकनी आराधनामां जेम जेम प्रगति थाय छे तेम तेम अपूर्व अनुभवोनी झांखी थती जाय छे। अकल्प्य भावसृष्टिमां विहार करता होईए एम लागे छे। आ बाबत मुख्यत्वे अनुभवगम्य छे अने तेथी ते अंगेनो वाक्यविस्तार अहीं अनावश्यक छे।

यन्त्रना आराधकनी योग्यता

यन्त्र अति प्रभावशाळी छे। अने तेनो आराधक कदीय न अनुभव्या होय एवा भावो अनुभवे छे; तो पळी बधा आराधकोने एवी झांखी केम थती नथी? आ एक अति महत्त्वनो प्रश्न छे; कारण के ते एक आराधकनो नहीं पण खास करीने वर्तमानकाळना सेंकडो आराधकोनो प्रश्न छे। फलश्रुतिनी निष्फळता माटे मात्र बे ज कारण होई शके: कां तो यन्त्रमां खामी होय अथवा यन्त्रना आराधकमां खामी होय। आ यन्त्रमां क्षति छे एवुं सिद्ध करवाने आपणी पासे कोई कारण नथी अने तेथी आराधकने पक्षे ज विचारवानुं रहे छे।

आकर्षक अने प्रेरक वचनोथी खेंचाईने अनेक आराधकोने अपूर्व अनुभवो अनुभववानी इच्छा थई आवे छे, परंतु योग्यता केळव्या विना ए गहन मार्ग प्रति डगळुं भरवुं हितकर नथी। वर्तमानकाळमां यन्त्र-मन्त्र आदिनो प्रभाव ओछो वर्ताय छे; तेमां आराधकनी योग्यतानो अभाव ए प्रधान कारण छे; आराधके आराधनाना अधिकारी

थवा माटे अमुक गुणो केळवी भूमिका बांधवी जरूरी छे। श्रद्धा, निष्ठा, गुरुपारतंत्र्य, अप्रमत्तता, विधिज्ञता, सदाचार, नियमपालन, द्रव्य-क्षेत्र-काळ अने भावनी समज तथा शुद्धि, उच्चारस्पष्टता आदि गुणोनी प्राप्ति कर्या पछी ज यन्त्र-आराधना माटे अधिकारी बनी शकय छे। परवाना विना परदेश तरफ प्रयाण करनार गुन्हेगार गणाय छे, तेम योग्यता केळव्या विना आ विषयमां प्रवेश करनार हानिकर्ता थाय छे।

शक्ति अने सिद्धि

योग्य गुणो केळवीने अधिकारी बनेलो आराधक ज्यारे यन्त्र, मन्त्र अने तन्त्रना विषयमां प्रवेश करे छे त्यारे ते अदृष्ट, अकल्प्य अने अपूर्व सृष्टिनो निवासी बने छे। जो के काळनी विषमताने कारणे आ विषयना जाणकारो दुर्लभ थया छे अने तेथी केटलीक अतन्त्रता प्रवर्ते छे; परंतु तेथी यन्त्रविज्ञाननी महत्ता घटती नथी। मन्त्रमां अनन्य शक्ति अंतर्गत छे। मन्त्र द्वारा प्राणशक्ति जागृत थाय छे अने आराधक अभूतपूर्व आनंदनो अनुभव करे छे। आ मन्त्रशक्ति परस्वे बे विचारधारा जोवा मळे छे। केटलाक मन्त्रो स्वयं एवं सामर्थ्य धरावे छे के तेनुं अभीष्ट कार्य ते पोते ज सिद्ध करे छे; तेमां कोईपण देवताए माध्यम बनवानी आवश्यकता रहेती नथी। ज्यारे केटलाक मन्त्रो देवता द्वारा कार्यसिद्धि करे छे अने तेमां मुख्यत्वे अधिष्ठाता देव प्रति मनने केन्द्रित करवानुं होय छे। कोईपण मन्त्रने स्वाधीन करवा माटे पाठ, जाप अने ध्याननी योग्य समज मेळवी लेवी जरूरी छे।

व्याकरणसाहित्यनी जेम मन्त्रसाहित्यमां केटलाक मन्त्रो रूढ अने अनादिसिद्ध छे; ज्यारे केटलाक मन्त्रो संयोजित थई शके छे। अर्थात् अमुक मन्त्रो शाश्वत छे; अने ते सिवायना घणाखरा मन्त्रो काळ अने क्षेत्रनी मर्यादाथी बद्ध छे। जेमके 'ॐ ह्रीं अहं', 'पञ्चपरमेष्ठिमहामन्त्र' आदि शाश्वत मन्त्रो छे; ज्यारे गुरुनाममन्त्र वगैरे काळथी मर्यादित, अल्पजीवी अने अल्पफळदायी मन्त्रो छे।

मन्त्रनी जेम यन्त्रनी बाबतमां पण ए वात लक्ष्यमां राखवानी होय छे। यन्त्र **सवीर्य**^१ होय तो ज यथावत फळनी प्राप्ति करावे छे। मन्त्रनी जेम यन्त्रना पण रेखात्मक शून्यात्मक, अक्षरात्मक, चित्रात्मक आदि प्रकारो छे। आवां यन्त्रो गमे तेम, गमे ते पदार्थ पर अने गमे त्यारे करवाथी फळदायी बनतां नथी। आकृति, माप, द्रव्य आदि बाबतोनुं ज्ञान प्राप्त करी योग्य समये विधिपूर्वक करेलुं यन्त्र अभीष्टित सिद्धि अर्पवाने समर्थ बने छे।

ग्रन्थज्ञान अने गुरुगमज्ञान

यन्त्र, मन्त्र अने तन्त्रनुं ज्ञान मात्र पुस्तकोने आधारे प्राप्त करी अमल करवामां स्वहित जोखमावानो संभव रहे छे। मन्त्र-तन्त्रनी आराधना जवाबदारी विना करवामां आवे त्यारे घणीवार विपरीत परिणामो निपजावे छे। पथ्यपालन करवाने बदले रसौषधिनुं सेवन करवाथी जेम ते फूटी नीकळे छे तेम मन्त्रसाधनामां पण बने छे। मन्त्रना अधिनायक देवना स्वभावने ओळखीने तेनी अनुकूलता जाळवनी आवश्यक छे; अन्यथा ते देव प्रसन्न थवाने बदले प्रकुपित थाय छे अने हानि पहाँचाडे छे। आ ज कारणे साधारण मानवो माटे के मात्र पुस्तकियुं ज्ञान धरावता आराधको माटे उग्र देवोनी साधना करवानी मना करवामां आवी छे। टूंकमां, यन्त्र-मन्त्रनी आराधनामां मात्र ग्रन्थज्ञान उपयोगी नीवडतुं नथी। आ विषयमां गुरु द्वारा प्राप्त थयेल ज्ञान ज सौथी विशेष पथ्य नीवडे छे। आर्यावर्तनी परिणयन क्रियामां जेम अणवरनी जरूर पडे छे तेम मन्त्रसाधनानी क्रियामां प्रवेशक-आराधकने उत्तर-आराधकनी अनिवार्य जरूर पडे छे। मन्त्रसिद्ध थयेल आराधक पासेथी मेळवेल मन्त्रज्ञान सद्यः फळदायी बने छे। गुरु विना साचुं ज्ञान मळतुं नथी। साचुं ज्ञान ज तिमिरमां ज्योतीरूप बने छे, प्रगतिनो पंथ खुल्लो करे छे अने मुक्तिपदनी प्राप्ति करावे छे। योग्य गुरुनी प्राप्ति अने तेवा गुरु प्रत्येनो पूज्यभाव, विवेक अने विनम्रता केळववानुं आवश्यक छे एतलुं ज नहीं पण अनिवार्य छे। आ ज कारणे मन्त्रसिद्ध गुरु पासेथी ज्ञान मेळववाने बदले अन्य रीते मन्त्रो

१ सवीर्य = चैतन्यमय, सामर्थ्यवाळुं।

मेळवी लेवानी वृत्ति ज्यारथी जन्मी अने केटलेक अंशे तेनो दुरुपयोग पण शरु थयो त्यारे मन्त्रोने गोपवी देवानी प्रथा अस्तित्वमां आवी ।

यन्त्र-मन्त्र साहित्यमां जैनोनी फाळो

यन्त्र, मन्त्रने यथावत् सिद्ध करनार अनेक महान आचार्यो अने प्रखर आराधको जैन समाजमां थई गया छे । आवा ज्ञानी गुरुओए ज आ विज्ञाननुं ज्ञान वहेतुं राख्युं छे । मन्त्रना प्रभावथी पोते अनुभवेळ अनेक अद्भुत क्षणो, निहाळेळ दिव्य सृष्टिओ अने भव्य प्रसंगोनुं वर्णन करतुं केटलुंय साहित्य रचायेळ छे । मन्त्रने जेम स्तोत्रमां गोपवी देवामां आवता तेम आवा साहित्यने पण खूब काळजीपूर्वक छूपावी राखवामां आवतुं; अने तेथी ज आजे प्रकट साहित्य करतां अप्रकट साहित्य विशेष प्रमाणमां छे । यन्त्र-मन्त्रविषयक प्रकट थयेळ अनेक वेदिक ग्रन्थो जोतां एवी शंका स्वाभाविक थाय के जैनोमां आ प्रकारनुं साहित्य अल्प प्रमाणमां हशे; परंतु तुलनात्मक अभ्यास करनार संशोधकना मनमां आवी शंका लांबो समय टकशे नहीं । एटलुं आपणे अवश्य स्वीकारकुं जोईए के जैनवाङ्मयनो यन्त्र-मन्त्र विभाग हजु यथायोग्य रीते व्यवस्थित थयो नथी । जो तेनुं चीवटपूर्वक ऊंडुं संशोधन करी व्यवस्थित प्रकाशन करवामां आवे तो आ विषयमां प्रवेश करनारने तेनी अद्भुतता अने दिव्यतानो ख्याल आव्या वगर रहे नहीं ।

आचार्य श्रीसिंहतिलकसूरि अने तत्कालीन परिस्थिति

छेले छेले जे समर्थ मान्त्रिको थया तेमां प्रस्तुत कृतिना रचयिता आचार्य श्रीसिंहतिलकसूरि अगत्यनुं स्थान भोगवे छे । यन्त्र-मन्त्र साहित्यमां तेमणे आपेल फाळो खूब ज नोंधपात्र छे । तेमना समग्र मन्त्रविषयक साहित्यनुं विहंगावलोकन करतां तुरत समजाय छे के आ विषयना तेओ एकनिष्ठ उपासक हता एटलुं ज नहीं पण समर्थ निष्णात हता । ‘मन्त्रराजरहस्य’ नामनो तेमनो महान ग्रन्थ अति गंभीर अने मननीय छे । ते ग्रन्थमां तेमणे तेमना समस्त मन्त्रविषयक ज्ञाननो निचोड आपी दीधो छे ।

तेमनी हयातीनो समय चौदमी शताब्दिनो पूर्वार्ध छे । ए समयमां मन्त्र-तन्त्र-वाद सजीव हतो । जो के केटलाक विशिष्ट मन्त्रो वगैरेनुं ज्ञान-साहित्य लुप्त थई गयुं हतुं तेम छतां वर्तमान समय करतां घणुं वधारे अने व्यवस्थित मन्त्रसाहित्य ए समयमां अस्तित्व धरावतुं हतुं । योग्य आत्माओने गुरुगम दुर्लभ न हता । मन्त्रादि शक्तिनो दुरुपयोग ठीक ठीक प्रमाणमां चालु हतो अने ते ज मन्त्रसाहित्यनी विस्मृति माटे प्रधान कारण बन्थुं ।

आचार्यश्रीना समयमां भिन्न भिन्न विशिष्ट आम्नायोनी अनेक परंपराओ चालु हशे । आवी अनेकविध परंपराओ जोई आराधक विभ्रममां पडी जाय एवी परिस्थिति हशे; कारण के तेवे वखते शुं साचुं अने शुं खोडुं तेनो निर्णय करवो अति कठिन बनी जाय छे । अहीं एक हकीकत नोंधवी जोईए के चाली आवती जुदी जुदी प्रत्येक परंपरा वत्ता-ओछा प्रमाणमां कार्यक्षम होय छे, फक्त तेमां अल्पज्ञ लेखको आदिथी जे कांई भळतुं लखाई गयुं होय अथवा जे कांई अनुचित-अनुपयोगी मिश्रित थई गयुं होय तेने दूर करी शुद्धिकरण करवानुं रहे छे । आचार्य श्रीसिंहतिलकसूरिए आ कार्य खूब सफलतापूर्वक पार पाड्युं छे ए बाबत तेमना ग्रन्थोनुं अवलोकन करतां तुरत समजाय छे । तेमनी समन्वय-दृष्टि तेमना प्रत्येक ग्रन्थमां अछती रहेती नथी ।

श्रीऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखन

ऋषिमण्डलयन्त्र अति प्राचीन छे, तेनो पाठ पण युगोथी प्रचलित छे अने ग्रन्थकारना समयमां पण तेम ज हतुं । आ यन्त्रना प्रभावने अति उत्कृष्ट रीते प्रतिपादित करतुं ‘बृहद् ऋषिमण्डलस्तोत्र’ पण तेमना समयमां मौजूद हतुं; तो पछी अहीं प्रकट करेळ स्तवनी रचना श्रीसिंहतिलकसूरिने शा माटे करवी पडी ? उपर जणाव्युं तेम प्रस्तुत रचनानो हेतु पण अन्य ग्रन्थोनी जेम समन्वय साधवानो छे । ते जमानामां प्रवर्ती रहेळ अनेक प्रणालिकाओमांथी सत्य तारवीने तेने पुनःप्रस्थापित करवानुं दृष्टिबिन्दु ग्रन्थकार समक्ष हशे । जो के स्तोत्रपाठ, यन्त्र-आलेखन अने पूजन एम

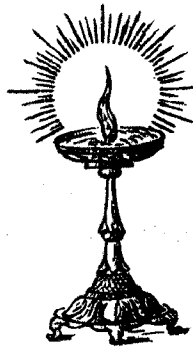
ऋषिमण्डलना त्रण विभाग पैकी द्वितीय विभागनुं अहीं प्राधान्य छे अने ते तेना शीर्षक परथी पण समजाय छे । प्राचीन स्तवनी परंपरा घणी जूती होवा छतां तेमां अनेकवाक्यता प्रवर्तती हसे अने परिणामे यन्त्रनुं आलेखन करवामां विषमता ऊभी थवानो संभव हसे । अर्वाचीन परिस्थिति पण एवी ज छे; कारण के अनेक प्रकारनां ऋषिमण्डलयन्त्रो प्राप्त थाय छे । आ संजोगोमां आ कृति साची रीते मार्गदर्शक बनी शके एम छे; कारण के सर्वत्र प्रवर्ती रहेली तत्कालीन अतन्त्रतामांथी साचो मार्ग दर्शाववानी भावनापूर्वक आ रचना करवामां आवी जणाय छे । मात्र छत्रीश श्लोकोमां अति प्रभावसम्पन्न एवा आ ऋषिमण्डलयन्त्रनुं खूब अद्भुत रीते आलेखन करवामां आव्युं छे । यन्त्रालेखननी आवी कडीबद्ध अने सुव्यवस्थित माहिती आपणने अहीं सिवाय बीजे क्यांय मळती नथी अने तेथी आ कृतितुं प्रकाशन 'ऋषिमण्डल'नी तवारीखमां महत्त्वनुं सीमाचिह्न बनी रहे छे ।

उपसंहार

'ऋषिमण्डलयन्त्र'नुं सारभूत वस्तुनिदर्शन सुश्रावक श्रेष्ठ श्री. अमृतलालभाईए विगतथी कर्युं छे एटले तेनो वधारे विस्तार अहीं कर्यो नथी; परंतु आ महाप्रभावक यन्त्रनी आराधना करता पहेलं एक बात खास लक्ष्यमां राखवी जोईए के तेनो कोईपण प्रकारे दुरुपयोग न थाय । शुद्धबुद्धिपूर्वकनुं पूजन ज यथार्थ फळदायी बनसे अने ते ज परमसिद्धिनी प्राप्ति करावी शकसे । आ यन्त्र गमे एने आपी शकाय नहीं अने ते बाबत पर खास भार मूकतां आचार्य श्रीसिंहतिलकसूरिए स्पष्ट जणाव्युं छे के "सम्यग्दृष्टि, विनीत अने ब्रह्मचर्यव्रत धारण करनारने ज आ यन्त्र आपवुं । मिथ्यादृष्टिने न ज आपवुं । तेने एटले के मिथ्यादृष्टिने आपवाथी श्रीजिनेश्वरभगवंतनी आज्ञाना भंगरूप दूषण लागे छे ।" टूंकमां, ए अभिलाषा के आ यन्त्रनुं अध्ययन, पूजन अने अर्चन सदुपयोग माटे थाय अने ए रीते तेनो योग्य आराधक विशिष्ट परिणामो प्राप्त करे ।

लि०

पं. श्री. धुरन्धरविजयजीगणी
श्री अमृतसूरीश्वरजी ज्ञानमंदिर
दोलतनगर, बोरीवली (पूर्व), मुंबई-६६

श्रीऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखननुं

सारांश दर्शन

ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखन—आ स्तवना नाम उपरथी एवं सूचन मळे छे के ते केवळ यन्त्रालेखननी प्रक्रिया दर्शाववा पूरतुं स्तवकारे रच्युं होय; परंतु तेमां आलेखननी प्रक्रिया उपरांत यन्त्रविज्ञान विषे स्तवकारे यन्त्रना भेदो तथा तेना अवांतर भेदो गर्भित रीते दर्शाव्या छे, जेनो सारांश आपवानो अहीं प्रयास करवामां आवे छे ।

१. मंगलादि—श्लोक नं. १ :—

मन्त्रयोगनी प्रणालिका अनुसार अनंतर गुरु तथा परंपर गुरुने प्रणाम करी स्तवनी शरूआत करवामां आवे छे । आ प्रकारे आत्यन्तिक स्थानना बने गुरुओने प्रणाम करवाथी समग्र गुरुपरंपराने प्रणाम थाय छे । अहीं अनंतर गुरु ते श्रीविबुधचन्द्रसूरि अने परंपर गुरु ते चरम तीर्थकर श्रीमहावीर प्रभु । आथी स्तवनी शरूआत महामंगलकारी थाय छे ।

२. यन्त्रस्वरूप आलेखन प्रक्रिया—श्लोक नं. २ थि नं. १२ :—

आ अगियार श्लोकोमां अनेक अवांतर भेदो छे; तेथी तेने अहीं नीचे प्रमाणे व्यवस्थित रीते रजू करवामां आवे छे :—

(१) यन्त्रदेह माटे द्रव्य तथा साधन-सामग्री—श्लोक नं. २

(अ) अर्चना-पूजा माटे यन्त्रपटनुं द्रव्य :—सोना, रूपा अथवा कांसाना पतरा उपर यन्त्रनी स्थापना करवी । अथवा त्रणे धातुनी (आम्नाय प्रमाणे) मेळवणी करावीने तेना पतरा उपर यन्त्रनी स्थापना करवी ।

(ब) रक्षा माटे यन्त्रपटनुं द्रव्य :—भोजपत्र उपर यन्त्रनी स्थापना करवी ।

(क) लेखन माटे साधन-सामग्री :—अष्टांगगंध तथा सुवर्णलेखिनी ।

उत्तम द्रव्य तथा साधन-सामग्रीनो ज अहीं निर्देश करवामां आव्यो छे ।

अहीं एक आम्नाय स्पष्ट मळे छे के यन्त्रनो उपयोग पूजा माटे तथा रक्षा माटे छे ।

यन्त्रनी स्थापना करवानो अहीं निर्देश छे; परंतु ते प्रचलित विधि प्रमाणे करवानी हरो तेथी तेनो कई आम्नाय दर्शावायो नथी ।

(२) यन्त्रालेखन-बहिर्वलय निर्माण—श्लोक नं. ३

बहिर्वलयनुं निर्माण प्रथम करवाथी यन्त्रदेहना मध्यत्रिन्दुनो तथा तेनी सीमानी मर्यादानो निर्णय थाय छे; अने ते वलय जलमण्डलनुं होवाथी यन्त्रनो उपयोग शांति, तुष्टि अने पुष्टि माटे थईं शके छे । जलमण्डलना वर्णनो पण अहीं निर्णय थयो छे । ते श्यामल अथवा नीलवर्णनुं छे ।

आगळ उपर पिण्डस्थ ध्यान करवानुं छे तेथी तेने अनुकूल थाय तेवी रीते लवणसमुद्रनी यन्त्रव्यवस्था छे ।

(३) यन्त्रालेखन-मध्यवलय निर्माण—श्लोक नं. ४

यन्त्रना मध्यभागमां जंबूद्वीप अने तेनी आठ दिशाओमां अर्हत्सिद्धादि अभिधापंचक तथा ज्ञान, दर्शन अने चारित्रनो निर्देश छे । मध्यभाग पण पिण्डस्थ ध्यानने अनुकूल करवामां आव्यो छे ।

(४) जाप्यमन्त्र संयोजना—प्रथम खण्ड—बीजाष्टक—श्लोक नं. ५

जाप्यमन्त्र त्रण खण्डमां व्यवस्थित थयो छे ।

यन्त्रालेखननो प्रस्ताव चालु होवा छतां ते दरम्यान मन्त्रोद्धारनो निर्देश शरू थाय छे; कारण के तेना प्रथम खण्डमां जे बीजाष्टक छे तथा बीजा अने त्रीजा खण्डमां जे पदाष्टक छे तेनो यन्त्रालेखनना दिग्विभागमां समावेश करवो छे । (जुओ—श्लोक नं. ७)

प्राकृत जनने गुरुगम विना जाप्यमन्त्रनो स्फोट न थाय तेदला माटे तेने श्लोकमां विदर्भित करी गोपववानी प्रथा हती । ते प्रथा अनुसार अहीं श्लोक नं. ५ तथा नं. ६ मां जाप्यमन्त्र गोपववो छे ।

परंतु स्तवकारे उपकारदृष्टि विदर्भित श्लोकमांथी मन्त्रोद्धार करी जाप्यमन्त्र स्पष्ट कर्यो छे ।

(५) जाप्यमन्त्र संयोजना—द्वितीय तथा तृतीय खण्ड—पदाष्टक—श्लोक नं. ६

अर्हदादि पंचपरमेष्ठिनुं पदपंचक ते जाप्यमन्त्रनो द्वितीय खण्ड छे अने ज्ञान, दर्शन अने चारित्रना त्रण पद ते जाप्यमन्त्रनो तृतीय खण्ड छे । द्वितीय खण्ड तथा तृतीय खण्ड मळीने पदाष्टक थाय छे ।

त्रण खण्डना आ जाप्यमन्त्रना अक्षरनी संख्या नीचे प्रमाणे छे :—

अक्षर (वर्ण) संख्या

१ जाप्यमन्त्रनुं शिर—ॐ

८ बीजाष्टक—जाप्यमन्त्र प्रथम खण्ड

ह्रीं ह्रीं ह्रूं ह्रूं ह्रौं ह्रौं ह्रः

५ पदपञ्चक

जाप्यमन्त्र द्वितीय खण्ड

अ सि आ उ सा

९ पदत्रिक

जाप्यमन्त्र तृतीय खण्ड

ज्ञानदर्शनचारित्र्येभ्यो

पदाष्टक

२ जाप्यमन्त्रनो पल्लव—नमः

२५

आ प्रकारे जाप्यमन्त्र पच्चीस अक्षरनो (वर्णनो)* थाय छे । कोई 'सम्यक्' शब्द उमेरी जाप्यमन्त्रने सत्तावीस अक्षरनो करे छे; परंतु अहीं आम्नाय निश्चित प्रकारे मळे छे तेथी तेमां आवी रीते काईपण उमेरो करवो इष्ट नथी ।

कोई जाप्यमन्त्रमां एक 'ह्रीं'कार विशेष उमेरे छे । तेम करीने 'ह्रूं'कारनो संपुट साधे छे; परंतु तेवी कोई विशिष्ट क्रियानी अहीं आवश्यकता नथी । एम होत तो स्तवकार तेनो स्पष्ट उल्लेख करत ।

(६) यन्त्रालेखन—दिक्बंधन—श्लोक नं. ७

मन्त्रोद्धार प्रमाणे निर्णीत थयेला जाप्यमन्त्रनो अहीं आठ दिशाओनी रक्षा माटे दिक्बंधन करवामां उपयोग थाय छे । जाप्यमन्त्रना बे खण्ड करीए तो (१) बीजाष्टक तथा (२) पदाष्टक थाय छे । ॐकार साधे बीजाष्टकनुं एक

* आने कोई 'मन्त्रवर्णनिचय' पण कहे छे । सरखावो—

तन्मन्त्रवर्णनिचयं स्थितिवर्णकर्म-

भेदैर्भणाम्यहमिहात्महिताय बालः ॥ १५ ॥

—श्रीसागरचन्द्रसुरिविरचित 'श्रीमन्त्राधिराजकल्प'

(जैनस्तोत्रसंदोह—पृष्ठ २३४)

બીજ તથા પદાષ્ટકનું એક પદ તથા પલ્લવ તરીકે નમઃ—આ પ્રમાણે બીજાષ્ટક તથા પદાષ્ટકમાંથી આઠ દિક્બંધનના મન્ત્રો વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે છે; અને તેઓનું સ્થાન યન્ત્રની આઠ દિશાઓમાં રાખવામાં આવે છે ।

(૭) યન્ત્રાલેખન—દિગ્વિભાગ—શ્લોક નં. ૮

આઠ દિક્પાલો અથવા લોકપાલો—તેઓની મુદ્રા તથા આયુધો સાથેના ચિત્રો યન્ત્રની આઠ દિશાઓમાં રાખવામાં આવે છે ।

(૮) યન્ત્રાલેખન—કાલવિભાગ—શ્લોક નં. ૯

આઠ ગ્રહો—તેઓની મુદ્રા તથા આયુધો સાથેના ચિત્રો યન્ત્રની આઠ દિશાઓમાં રાખવામાં આવે છે । નવમા ગ્રહ કેતુનું સ્થાન રાહુ સાથે છે । †

(૯) યન્ત્રાલેખન—અંગરક્ષા અથવા સકલીકરણ—શ્લોક નં. ૧૦

યન્ત્રના ગર્ભભાગનું આલેખન કરવાનું રહે છે તેથી તે કરતાં પહેલાં દિગ્બંધન તથા દિક્પાલો અને ગ્રહો તરફથી રક્ષા તેમ જ અંગરક્ષાની આવશ્યકતા હશે તેથી અહીં શ્લોક નં. ૭-૮-૯ તથા ૧૦ ની પ્રક્રિયા દર્શાવવામાં આવી છે । આ સઘણું કર્યા પછી યન્ત્રના ગર્ભગૃહના આલેખનની પ્રક્રિયા છે ।

(૧૦) યન્ત્રાલેખન—મધ્યવલય નિર્માણ—શ્લોક નં. ૧૧

શ્લોક નં. ૪ માં યન્ત્રના મધ્યભાગમાં જે જંબૂદ્વીપનું આલેખન કર્યું તેના પળ મધ્યભાગમાં પીઠા વર્ણનું વલય કરવું, જે સુમેરુ* અને નિરક્ષરરૂપ+ ‘હ્રી’ કારનું સ્થાન છે । ‘અહ્રી’ કાર જેમ અક્ષર છે તેમ ‘હ્રી’ કાર નિરક્ષર છે । તે ‘અલક્ષ્યવપુઃ’ (જુઓ શ્લોક નં. ૨૨) છે । આ સઘણાં નામો એક જ અર્થના વાચક છે ।

આ પીતવલયની ઉપર વત્રીશ કૂટાક્ષરોનું વલય કરવાનો નિર્દેશ છે ।

પ્રાણશક્તિ જાગૃત કરવાને કૂટાક્ષરનો પ્રયોગ હોય તેમ જણાય છે, તેથી ગુરુગમથી જાણી લેવો ।

(૧૧) યન્ત્રાલેખન—ગર્ભગૃહ તથા બહિરાવેદન—શ્લોક નં. ૧૨

યન્ત્રનો ગર્ભભાગ જે ઊર્ધ્વભાગ તરીકે દર્શાવાયો છે તે યન્ત્રના મધ્યવિંદુની આસપાસનું સ્થાન છે । મધ્યવિંદુ નજીકનો ભાગ ઊર્ધ્વ અને તેનાથી જેમ જેમ દૂર તે અધોભાગ—આ પ્રમાણે યન્ત્રાલેખન માટે શબ્દપ્રયોગ છે ।

† દેહ તે ઈન્દ્રિય, મન અને પ્રાણ આદિનો સંઘાત છે; તેથી આરાધક દેશ અને કાઠની અત્યંત સાંકડી સીમાથી મર્યાદિત રહે છે । આમ હોવાથી આરાધક ભૂતકાઠના અને ઘણીવાર લાંબા ભૂતકાઠના અનુભવોની જ્ઞાતી વર્તમાનકાઠમાં કેમ કરી શકે ? ભૂતકાઠ અને વર્તમાનકાઠનું સંકલન એ જુદાજુદા કાઠ અને જુદાજુદા ક્ષેત્રના અનુભવોથી ઉત્પન્ન થતા સંસ્કારરાશિની અપેક્ષા રાખે છે । વઢી એવા સંકલનને પરિણામે જ ભાવિ ધ્યેયોના વિચારો વર્તમાનમાં ઉદ્ભવે છે । અનેક પ્રયત્નો પછી સત્યસંકલ્પ મહર્ષિઓ દેશ (દિક્પાલો) અને કાલ (ગ્રહો) નું યન્ત્રમાં (ઉપર્યુક્ત શ્લોક નં. ૮ તથા ૯ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે) નિયંત્રણ કર્યું । તેથી દેશ અને કાઠની મર્યાદાથી વધુ એવા ભૂતસંઘાતવાઢા દેહથી આરાધકને જે અર્થક્રિયાકારિત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી તે ઈન્દ્રિયો, મન અને પ્રાણની એકાગ્રતાપૂર્વક આવા નિયંત્રણવાઢા યંત્રના અર્ચન—પૂજનથી સાધી શકાય છે । તેવી એકાગ્રતા શબ્દ અથવા પદની મુખ્યતા દ્વારા સાધવાની પ્રક્રિયાનું વિજ્ઞાન તે મંત્રયોગ અને તેની સાધના માટે પ્રક્રિયાનો એક વિભાગ તે યન્ત્ર ।

* સુમેરુ—મેરુના અનેક અર્થ છે । તે અંગે જિજ્ઞાસુષુ શ્રીસિંહતિલકસૂરિના ‘મન્ત્રરાજરહસ્ય’ નું વાચન કરવું ઘટે છે । કોઈ મેરુનો અર્થ મેરુપર્વત લ્યે છે અને તે પ્રમાણે પીતવલયમાં પર્વતની રેખાઓ પળ આલેખે છે । આ સાથે જે યન્ત્ર છે તેમાં સુમેરુને ‘આર્હન્ટ્યમ્’ અથવા ‘હ્રી’ કાર સમજી આલેખન કર્યું છે તથા મેરુપર્વતની ઉપમા ઘટાવી મેરુપર્વતના ૩૨ કૂટની જેમ ૩૨ કૂટાક્ષરો ફરતા આલેખવામાં આવ્યા છે ।

+ જે પદોનો અથવા બીજાક્ષરોનો નિરક્ષર તરીકે નિર્દેશ થાય તેઓ અર્થસૂચક કરતાં ધ્યાનસૂચક વધારે હોય છે । અહીં ‘હ્રી’ કાર નિરક્ષર છે તેથી તેની ધ્યાન માટે મુખ્યતા સમજવી ।

ઉપર 'હ્રીં'કારનું નિરક્ષર સ્વરૂપ દર્શાવાયું। હવે તે 'હ'કાર, 'ર'કાર અને 'ઈ'કાર તથા ઉપલક્ષણથી 'નાદ', 'વિંદુ' અને 'કલા' ના સંયોજનવાળું સિંહાસન છે તેમ દર્શાવાય છે। તેના ઉપર ચતુર્વિંશતિ તીર્થકરો જે પળ 'હ્રીં'કારસ્વરૂપ છે તેનું અધિષ્ઠાન છે। વાચ્ય-વાચકનો ભેદ નથી તેવું સ્વરૂપ અહીં દર્શાવાયું છે।

વારુણમણ્ડલની બહાર ઇટલે મણ્ડલની સીમાની મર્યાદા બહાર 'હ્રીં'કારના સાડા ત્રણ વલયનું આવેષ્ટન છે, તે નાદસ્વરૂપ અથવા પ્રાણશક્તિ (કુંડલિની) સ્વરૂપ છે।

૩. પ્રણિધાનપ્રયોગ—શ્લોક નં. ૧૩ થી નં. ૨૩ :—

(૧) દ્વારગાથા—શ્લોક નં. ૧૩

પ્રણિધાન માટે યન્ત્રનું નિર્માણ કેવી રીતે થયું છે તે આ દ્વારગાથાથી સમજાવવામાં આવ્યું છે।

યન્ત્રની રચના પાર્થિવી ધારણાને અનુકૂળ હોવાથી તે પિણ્ડસ્થ ધ્યાન માટે યોગ્ય છે। તે મન્ત્રયુક્ત હોવાથી પદસ્થ ધ્યાન માટે યોગ્ય છે। અને તેમાં ચતુર્વિંશતિ તીર્થકરોના ત્રિંબો(ના રૂપ) હોવાથી તે રૂપસ્થ ધ્યાન માટે યોગ્ય છે।

(૨) પિણ્ડસ્થ ધ્યાન—શ્લોક નં. ૧૪-૧૫

ધ્યેયની મુખ્યતાવાળું પ્રચલિત પાર્થિવી ધારણાનું સ્વરૂપ અહીં દર્શાવાયું છે।

(૩) પદસ્થ ધ્યાન—શ્લોક નં. ૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૦

શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ જાપના તેર પ્રકારો દર્શાવ્યા છે તેમાં ધ્યાનનો અગિયારમો પ્રકાર છે। * તદનુસાર ધ્યાન 'વર્ણમણ્ડલતત્ત્વાનુગમ'† છે। ઇટલે કે સ્થિર અધ્યવસાય—વર્ણ ઇટલે રંગ ઉપર, મણ્ડલ ઇટલે શાન્ત્યાદિ કર્મનિષ્પત્તિના હેતુરૂપ યન્ત્રની આકૃતિ ઉપર, અને તત્ત્વ ઉપર—આ પ્રકારે વર્ણ, મણ્ડલ અને તત્ત્વ ઉપર ધ્યાન કરવાનું હોય છે।

અહીં પદની મુખ્યતા હોય। તદનુસાર જાપ્યમન્ત્રના વર્ણસમૂહનું ધ્યાન હોવું જોઈએ।

જાપ્યમન્ત્રનું સ્થાન યન્ત્ર—ગર્ભગૃહમાં નથી। તેથી 'હ્રીં'કાર જે એકાક્ષરી મન્ત્ર છે અને સર્વ મન્ત્રસ્વરૂપ છે તેના અવયવોમાં સ્થિતિ, વર્ણ અને શાન્ત્યાદિ કર્મના* ભેદથી ધ્યાન કરવાની વ્યવસ્થા છે।

'હ્રીં'કારના સાત અવયવ નિર્ણીત કરવામાં આવ્યા છે; અને તે પૈકી પાંચ શાન્ત્યાદિ કર્મની નિષ્પત્તિના હેતુરૂપ વર્ણવાળા નિર્ણીત કરવામાં આવ્યા છે। તે પાંચ વર્ણવાળા અવયવમાં ચોવીશ તીર્થકરોનું તે તે વર્ણ (રંગ) પ્રમાણે વિભાજન કરીને તેઓની તે તે અવયવમાં સ્થિતિ (અધિષ્ઠાન) વિષે તથા તે તે શાન્ત્યાદિ કર્મની નિષ્પત્તિ માટે તત્ત્વ વિષે વિચિન્તનનું સૂચન છે। (શ્લોક નં. ૧૬-૧૭-૧૮)

* સરસ્વાતો—

રેત્ત્વક-પૂરક-કુન્ભા ગુણત્રયં સ્થિરકૃતિ-સ્વૃતી હૃકાં।

નાંદો ધ્યાનં ધ્યૈયૈકત્વં તૈત્ત્વં ચ જપભેદાઃ ॥ ૭૦ ॥

—શ્રીસિંહતિલકસૂરિવિરચિતં 'મન્ત્રરાજરહસ્યમ્'

† સરસ્વાતો—

ધ્યાનં તુ વર્ણ-મણ્ડલ-તત્ત્વાનુગમત્ર લબ્ધિમન્ત્રપદમ્।

શ્વેતં મૂ-જલમણ્ડલ-તત્ત્વગતં શાન્તિ-પુષ્ટિદં વિષહમ્ ॥ ૮૧ ॥

—શ્રીસિંહતિલકસૂરિવિરચિતં 'મન્ત્રરાજરહસ્યમ્'

* જુઓ પૃષ્ઠ ૧૧ નીચે નોંધેલ 'મન્ત્રાધિરાજકલ્પ'નો શ્લોક નં. ૧૫.

‘હ્રીં’કારની बीजा प्रकारनी व्यवस्थां पांच उपयोगी अवयवमां पंचपरमेष्ठिनी स्थिति (अधिष्ठान)तुं सूचन छे । (श्लोक नं. १९)

आ प्रमाणे व्यवस्था होवा छतां थोडा फेरफार साथे पंचपरमेष्ठिनुं ‘ह्रौं’ कारमां अधिष्ठान थाय छे ते पण तेनी प्रणालिका विच्छेद न थाय ते माटे अहीं तेना विचिन्तननी नोध छे । (श्लोक नं. २०)

(४) रूपस्थ ध्यान—श्लोक नं. २१-२२

उपरना श्लोक नं. १६-१७-१८ मां जे प्रमाणे ‘ह्रौं’कारना अवयवोमां चोवीस तीर्थकरोतुं अधिष्ठान छे ते प्रमाणे रूपस्थ ध्यान माटे तल्लीन थवानुं छे । अहीं पदनी अथवा ‘ह्रौं’कारना अवयवनी मुख्यता नथी पण वाच्यना संवेदननी अथवा वैद्यच्छायनी† मुख्यता छे ।

(५) रूपस्थ ध्याननुं परिणाम—वेद्यच्छायनी मुख्यतावाळी भूमिका—श्लोक नं. २३

आ यन्त्र जैन धर्मचक्र छे । तेना प्रभावथी ध्याता सुरक्षित रहे छे । योगिनीओ अने हिंसक पशुओ निःप्रभ थयेलां होवाथी काई हेरान करी शकतां नथी ।

रूपस्थ ध्यानना कारणे ध्यातानी वृत्ति क्षीण थई होय छे । ते लीनप्रायः होय छे ।

अहीं ध्याता ‘ह्रौं’कार-स्थित बिंबोनी रूपरेखाना संवेदनावाळो ज होय छे । आथी तेणे वेद्यच्छायना गर्भमां—ज्ञेय पदार्थ अविस्पष्ट होय छतां अवभासमान थाय तेना केन्द्रमां—प्रवेश कर्यो छे । आवी रीते ध्यानमां प्रवेश करनारने कोई हेरान करी शकतुं नथी । अहीं ध्याता ‘सुषुप्ति’ अवस्थांमां होय छे ।

४. तात्पर्य—श्लोक नं. २४ थी नं. २८ :—

(१) समस्त देव तथा देवीओ तरफथी रक्षा—श्लोक नं. २४

अहीं महान लब्धिधारी गणधर भगवंत श्री गौतमस्वामीनी विख्यात मुद्राओ तथा लब्धिपदोने आश्रय लेवानो छे । सत्यसंकरूप महर्षिओए जे उच्च भूमिका उपरथी मंत्र सिद्ध कर्या होय तेओनी सिद्धिओतुं विधिपूर्वक स्मरण करवाथी अने योग्य मुद्राओ धारण करवाथी त्रणे लोकना देवो तथा देवीओ तरफथी रक्षा मळे छे ।

(२) धृतिगुणनी याचना—श्लोक नं. २५

मन्त्रयोगनी साधनामां धैर्यनी खास आवश्यकता छे तेथी दश ऋद्धि देवीओ अथवा विद्यानी अधिष्ठात्री देवीओ पासे अहीं धृतिनी मागणी करवामां आवी छे ।

(३) फलादेश—श्लोक नं. २६

राज्यथी भ्रष्ट थयेला वगेरेने राज्यादिनी प्राप्ति करावनारी अने आपत्तिओमांथी बचावनारी आ एक महान साधना छे ।

(४) यन्त्ररचना—भूर्जपत्र उपर—रक्षा माटे—श्लोक नं. २७

उपर जे यन्त्रव्यावर्णन थयुं (यन्त्रनुं विस्तारथी वर्णन थयुं) ते धातुपट उपर पूजा माटे करेल यन्त्र विधे हतुं । हवे भूर्जपत्र उपर रक्षा माटे करेला आलेखनना प्रभावनो निर्देश थाय छे ।

† वेद्य एटले ध्येय अथवा वाच्य ।

छाया एटले आत्मगत प्रतिबिंबनी बोधक अवस्था ।

वेद्यच्छाय दशामां केवल मनमात्रनो संसर्ग होय छे ।

आ प्रसंगे ध्यातानी सुषुप्ति अवस्था होय छे । आ एवी अवस्था छे के जेमां ध्याता—ध्यान करनार, ध्येय—ध्यान करवा योग्य, अने ध्यान ए त्रणे जेने एकताने प्राप्त थयेल छे एटले ध्यानावस्थांमां स्वस्वरूपने पामेल छे, जेनुं अन्य स्थळे चित्त नथी एवा ध्यानीने कोई स्पर्शतुं नथी—कोई हेरान करी शकतुं नथी ।

आवा आलेखनवाळां यन्त्र कंठे, मस्तके अथवा हाथे बांधवाथी रक्षा थाय छे ।

(५) मन्त्रबीज—‘ह्रीं’ कारनुं सृष्टि-रहस्य—श्लोक नं. २८

‘ह्रीं’कारना स्मरणमात्रथी त्रिलोकवर्ति सकल जिनविम्बोनां दर्शन, स्तवन अने नमन जेटलो लाभ थाय छे ।
‘ह्रीं’कार जिनशक्ति छे तेम उल्लेख थयो छे । शक्तिनां दर्शन द्वारा परमात्मानां दर्शन सुलभ छे ।

५. आम्नाय—श्लोक नं. २९ थी नं. ३१:—

(१) तप वगैरे आम्नाय—श्लोक नं. २९ नीचे आपेल कोष्टक प्रमाणे—

आमां जे होमनुं विधान छे तेनी प्रक्रिया त्रण प्रकारे थईं शके छे:—

(अ) कषायचतुष्टयना अंतर्यागथी

(ब) दशमा भागना विशेष जापथी अने

(क) विधि प्रमाणे हवन करवाथी

आमां कोईपण प्रकारनो आश्रय लईं शकाय छे; पहेलो प्रकार उत्कृष्ट छे ।

मन्त्राधिराजकल्पमां पूजा माटे षट्कर्म नीचे प्रमाणे छे:—

* १. आह्वान २. आसन ३. सकलीकरण ४. मुद्रा ५. पूजा अने ६. जप—त्यार पछी होम । ‘होम’ने आ प्रमाणे जुदो करी नाखवानुं कारण ए छे के तेना विकल्पो छे अने आ विकल्पो अहीं उपर दर्शाव्या छे ।

(२) उत्तर-सेवा—श्लोक नं. ३०

अहीं सुधी पूर्व-सेवानो आम्नाय आपुवामां आव्यो छे । हवे उत्तर-सेवा आपवामां आवे छे । आठ मास सुधी हंमेश १०८ वार आ यन्त्रना बीज ‘ह्रीं’ कारनुं जे स्मरण करे तेने गुणना संसर्ग आरोपथी संभेद ध्यान प्राप्त थाय छे । आवा ध्यानना कारणे तेने अर्हत्-त्रिदनां दर्शन थाय छे अने तेथी तेना कर्मना हासने कारणे सात भवमां ते शिवपद पामे छे ।

(३) यन्त्रप्रदान—श्लोक नं. ३१

आ यन्त्र अथवा तेनी विधिनुं प्रदान कोई मिथ्यादृष्टिने करवानुं नथी । सम्यग्दृष्टि, विनीत अने ब्रह्मचर्य पाळनार ज आनो अधिकारी छे । आवा अधिकारी सिवाय कोईने आपवाथी आज्ञाभंगनुं दूषण लागे छे ।

६. सारमन्त्रनी व्याख्या—श्लोक नं. ३२ थी नं. ३६:—

अहीं चार श्लोकमां जाप्यमन्त्रना सार तरीके ‘ॐ ह्रीं अर्हं नमः’रूप सारमन्त्रनो प्रभाव दर्शावामां आव्यो छे । यन्त्र तथा मन्त्रना व्यावर्णननो सघळो श्लोक चारित्र उपर छे । रत्नत्रय ज जिनबीजनुं बीज छे तेवो अहीं स्पष्ट निर्देश कर्यो छे ।

* सरखावो—

आदी जिनेन्द्रवपुरदसुतमन्त्रयन्त्रा-

हानासनानि सकलीकरणं तु मुद्राम् ।

पूजां जपं तदनु होमविधि षडेव

कर्माणि संस्तुतिमहं सकलं भणामि ॥ २ ॥

—श्रीसागरचन्द्रविरचित ‘मन्त्राधिराजकल्प’ द्वितीय पटल,

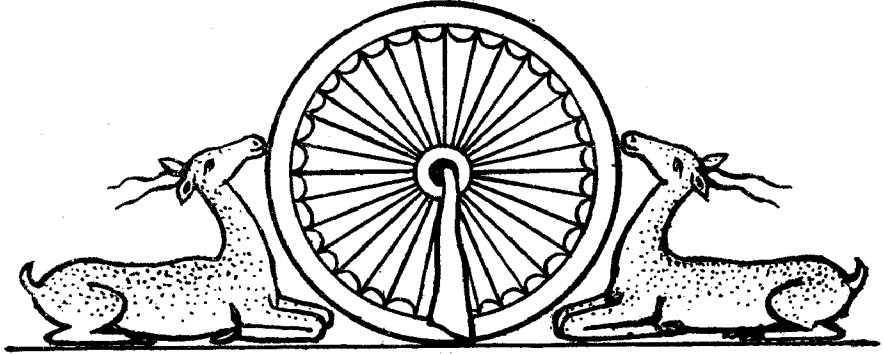
(श्रीजैनस्तोत्रसन्दोह, पृष्ठ २३२)

ઋષિમળ્ડલચન્ત્રની સાધના ઘણી પ્રાચીન છે । વિક્રમના ચૌદમા સૈકામાં અનેક પ્રણાલિકાઓ ચાલતી હશે તેથી તેને વ્યવસ્થિત કરવાનું ભગીરથ કાર્ય શ્રીસિંહતિલકસૂરિ જેવા મન્ત્રવાદીએ ન કર્યું હોત તો આજે જે પ્રણાલિકા તેમના સ્તવમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે તે વિચ્છેદ થાય એવી પરિસ્થિતિ હતી ।

ચન્ત્રનો જૈનચક્ર તથા ધર્મચક્ર તરીકે અહીં સ્તવમાં નિર્દેશ મળે છે; પરંતુ 'હ્રીં'કાર સર્વધર્મબીજ છે, એવું સ્પષ્ટ વચન આપણને શ્રીસિંહતિલકસૂરિ પાસેથી જ મળે છે ।

આ પ્રકારે પ્રસ્તુત ષટ્કુંડી ચન્ત્રાલેખન સ્તવમાં શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ માંગલિક સ્તુતિ કરીને ચન્ત્રોદ્ધાર, મન્ત્રોદ્ધાર, પ્રણિધાનવિધિ, તાત્પર્ય તથા સારમન્ત્રનો આમ્નાય કુશલતાપૂર્વક દર્શાવ્યો છે ।

—શ્રી. અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, બી. એ.
પ્રમુખ, જૈન સાહિત્ય વિકાસ મળ્ડલ

श्रीसिंहतिलकसूरिरचितं ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखनम् ॥

श्रीवर्द्धमानमीशं ध्यात्वा श्रीविबुधचन्द्रसूरिनतम् ।
ऋ षि म ण्ड ल स्तवादिह यन्त्रस्यलेखनं वक्ष्ये ॥ १ ॥

अनुवादः—विद्वान् पुरुषोमां चंद्र समा गणधरोवडे (श्री विबुधचन्द्रसूरिथी) नमस्कार करायेला 5 श्री वर्द्धमानस्वामीनुं ध्यान धरीने 'ऋषिमण्डलस्तव'ने अनुसरीने अहीं हुं यंत्रना आलेखन(विधि)ने कहीश ॥ १ ॥

१. श्रीविबुधचन्द्रसूरिनतम्—'श्री विबुधचन्द्रसूरिजी' ए ग्रन्थकारना गुरुनुं नाम छे । अहीं ते श्लेष करीने योज्युं छे ।

२. ऋषि—पश्यन्तीति ऋषयः । अतिशयज्ञानिनि साधौ । (अभिधानराजेन्द्र) ।

ऋषि—शास्त्रचक्षुथी जगतनुं अवलोकन करनार अथवा अतिशयज्ञानवाळा साधु भगवंत । 10

३. मण्डल—वृत्तम् । समुदाये । (अभिधानराजेन्द्र) ।

ऋषिमण्डल एटले ऋषिओनो समुदाय । जिनावली तथा पंच परमेष्ठी ऋषिस्वरूप छे । 'हीं'कार पण जिनावलीमय तथा पंचपरमेष्ठीमय छे* । वर्तमान चोवीशी ते अहीं जिनावली समजवी । जेओना बिबोनुं ते ते वर्णोथी (रंगथी) 'हीं'कारमां आलेखन थाय छे ।

४. ऋषिमण्डलस्तवात्—प्रस्तुत ग्रंथ 'ऋषिमण्डलस्तव'ने अनुसारे यन्त्रालेखन केम करतुं ते 15 जणाववा माटे रचायो छे । माटे ज 'ऋषिमण्डलस्तवात्' एम पंचमी विभक्तिनो प्रयोग करवामां आव्यो छे ।

५. यन्त्र—शान्त्याद्यर्थकरलेखनप्रकारके ।

शान्ति, तुष्टि, पुष्टि आदि अर्थक्रियाकारि कर्म माटे आलेखननो प्रकार ते यन्त्र ।

देव्याः (देवस्य) गृहयन्त्रम् (भैरवपद्मावतीकल्प पृ. ११ श्लो. १३)

* मायाबीजं लक्ष्यं परमेष्ठि-जिनालि-रत्नरूपं यः ।

ध्यायत्यन्तर्वीरं हृदि स श्रीगौतमः सुधर्माऽथ ॥ ४४६ ॥

—श्रीसिंहतिलकसूरिरचितं 'मन्त्रराजरहस्यम्'

20

अनुवादः—जे पंचपरमेष्ठि, जिनचतुर्विंशति अने रत्नत्रयरूप मायाबीजने लक्ष्य (मुख्य ध्येय) बनावीने तेनुं हृदयमां ध्यान करे छे, ते श्री वीर परमात्मानुं हृदयमां ध्यान करनार श्री गौतम के सुधर्मा गणधर सदृश थाय छे (?) ।

25

ऋ. मं. १

सौवर्ण-रूप्य-कांस्ये पटात्मदेहेऽर्चनाकृते स्थाप्यम् ।
रक्षायै भूर्जदले कर्पूराद्यैः सुवर्णलेखिन्या ॥ २ ॥ *

अनुवादः—सोनुं, रूपुं अने कांसुं—ए त्रणना पटरूप देहमां (पटमां) पूजन माटे (आ यन्त्रनुं) स्थापन करवुं । रक्षा माटे भोजपत्रमां कपूर वगरे (अष्टगंध)थी सोनानी लेखणीथी लखीने 5 स्थापवुं ॥ २ ॥

देव अथवा देवीना अधिष्ठान माटे गृहरूप आलेखन ते यन्त्र । (यन्त्रं देवाद्यधिष्ठाने...नियन्त्रणे—श्रीमद् हेमचन्द्राचार्यविरचित 'अनेकार्थसंग्रह' पृष्ठ ४६०)

यन्त्र मन्त्रनो आधार छे माटे मन्त्रमय छे अने देवता मन्त्रथी अभिन्न होवाथी मन्त्रस्वरूप छे । जे प्रमाणे देह अने आत्मा वच्चे (भेद अने अभेद) छे ते प्रमाणे यन्त्र अने देवता वच्चे पण समजवो । आ 10 प्रकारे मन्त्ररूपी देवतनुं अधिष्ठान ते यंत्र छे । *

६. **आलेखनम्**—यन्त्रना स्वरूप विशेष तथा पूजन, द्रव्य वगरे विषे जे आमनाय प्राप्त थाय ते पूर्वक यन्त्रनुं आलेखन करवानुं होय छे । यथाविधि आलेखन थयुं होय तो यन्त्र सफल थाय छे । आ कारणे श्री सिंहतिलकसूरि यन्त्र-रचनानो विधि आ स्तवमां दर्शावे छे ।

७. **सौवर्ण-रूप्य-कांस्ये**—सोना, रूपा अने कांसा वडे निर्मित पटमां आ यन्त्रनुं आलेखन 15 कराववुं । पछी तेनी पूजा करवी ।

तान्नपट पर पण आलेखन थयेलां यन्त्रो जोवाय छे । भूर्जपत्र प्रधान छे । बाकी रेशमी वस्त्र, उत्तम प्रकारना कागळ वगरे पण उपयोगमां लई शक्याय छे । +

* श्रीसिंहतिलकसूरि प्रस्तुत ग्रंथनी रचना 'श्रीऋषिमंडलस्तोत्र' ना आधारे करी छे । तेथी 'श्रीऋषिमंडलस्तोत्र' ना श्लोको सरखामणी माटे योग्य स्थले नीचे टिप्पणीमां रजु करीए छीए । उपरना श्लोकने 'श्रीऋषिमंडल-20 स्तोत्र' ना नीचेना श्लोको साथे सरखावी शक्याय :

सुवर्णे रौप्ये पटे कांस्ये, लिखित्वा यस्तु पूजयेत् ।
तस्यैवाष्टमहासिद्धिर्गृहे वसति शाश्वती ॥ ८८ ॥
भूर्जपत्रे लिखित्वेदं, गलके मूर्ध्नि वा भुजे ।
धारितं सर्वदा दिव्यं सर्वभीतिविनाशकम् ॥ ८९ ॥

25 * यन्त्रं मन्त्रमयं प्रोक्तं, मन्त्रात्मा देवतैव हि ।
देहात्मनो यथा भेदो, यन्त्रदेवतयोस्तथा ॥

—सुभाषितम्

अनुवादः—यन्त्रने मंत्रमय कह्युं छे । मन्त्रनो आत्मा (अधिष्ठाता) देवता ज छे । यन्त्र अने देवतामां देह अने आत्मा जेवो भेद अने अभेद छे ।

30 + यंत्रनो प्रस्तार त्रण प्रकारे थाय छे :—

(१) **भौम प्रस्तार**—(निर्णीत परिमाणना) धातुना पतरानी, चांदीना पतरानी के चंदन अगर काष्ठना फलकनी (पाटियानी), भूर्जपत्रनी के कापडना पटनी अथवा कागळनी पीठ उपर यन्त्र आलेखाय अथवा चित्राय ते 'भौम प्रस्तार' छे ।

बहिः क्षाराब्धिवलयं, श्यामलं लाग्रतोऽक्षरैः ।

सषट्पञ्चाशता व्याप्तमन्तरद्वीपभूमिभिः ॥ ३ ॥

अनुवादः—(यन्त्रना) बहारना भागमां श्याम वर्णनुं लवण समुद्रनुं वलय करवुं । ते छप्पन (५६) अन्तरद्वीपनी भूमिओना वाचक व थी (ल नी आगळना वर्णथी) व्याप्त छे । (व्याप्त करवुं) ॥ ३ ॥

८. **अर्चनाकृते—**पूजा माटे । पूजा माटे निर्दिष्ट धातुना पतरा उपर अथवा कपडांना पट ५ उपर यन्त्रालेखन थाय अने रक्षा माटे भूर्जदल-भोजपत्र उपर यन्त्रालेखन थाय ।

९. **कर्पूराद्यैः—**कपूर वगैरे वडे—अष्टगंधवडे । बरास, केसर, कस्तूरी, सुखड, अगर, अंबर, मरचकंकोळ, काचो हिंगळोक—अष्टगंध कहेवाय छे ।

१०. **सुवर्णलेखिन्या—**देवनी प्रीतिनी निष्पत्ति माटे सोनानी लेखिनी वडे यन्त्रनुं आलेखन कराय पण ते न होय तो दाडमनी सळी, अघेडानी सळी पण काममां आवे । 10

११. **बहिः—**यन्त्रना प्रस्तारनुं मध्यस्थान बिंदु निर्णीत करी परिमाणनी दृष्टि स्रीमा अथवा मर्यादा पूरी थाय त्यां वलय करवामां आवे ते बहिर्भागनुं वलय कहेवाय ।

१२. **क्षाराब्धिवलयम्—**वलय के ज्यां निर्देश प्रमाणे लवणसमुद्र आलेखवानो छे ।

१३. **लाग्रतः—**बाराखडीमां 'ल'नी पळीनो अक्षर 'व' छे । 'व'कार *वरुणनुं प्रतीक छे ।

१४. **अक्षर—**वर्ण । 15

१५. **सषट्पञ्चाशता—**लवणसमुद्रमां ५६ आन्तर द्वीपनुं विधान आवे छे । तेथी द्वीपना निर्देश माटे ५६ 'व'कारनुं अहीं विधान छे ।

(२) **मैरव प्रस्तार—**धातुना पतरानी अथवा चंदननी के काष्ठना फलकनी (पाटियानी) पीठ ऊपर जे यन्त्र—समग्र अथवा ओछेवत्ते अंशे—उन्नत राखीने कोराय ते मैरव प्रस्तार छे । आलेखन करवानो विभाग उपसी आवे तेवी रीते आजुनाजुनो भाग कोराय छे । 20

(३) **उत्कीर्ण प्रस्तार—**धातुना पतरानी के चंदनना अथवा काष्ठना फलकनी पीठ उपर जे यन्त्रना आलेखननो भाग कोतराय ते उत्कीर्ण प्रस्तार छे ।

यन्त्रनो प्रस्तार (१) आलेखाय (चितराय) (२) कोराय अथवा (३) कोतराय—ते समग्र रचना निर्दिष्ट क्रम प्रमाणे अने यथाविधि करवानी होय छे ।

प्रस्तारनो दरेक प्रकार मंगलमय छे । तेमां मुख्यता विधिनी (आम्नायनी) छे । 25

* वरुण जलतत्त्वनो देव छे । जुओ—'वारुणमण्डलम्' श्लो. १२.

मध्ये जम्बूद्वीपस्तदष्टकाष्टाक्रमेण संस्थाप्यम् ।

अर्हत्-सिद्धाद्यभिधापञ्चकयुग्ं ज्ञान-दर्शन-चारित्रम् ॥ ४ ॥*

अनुवादः—(यन्त्रना) मध्यभागमां जंबूद्वीप छे ने तेनी आठ दिशामां क्रमशः अर्हत्, सिद्ध वगैरे पांच नामो अने साथे ज्ञान, दर्शन ने चारित्र स्थापन करवा ॥ ४ ॥

5 १६. मध्ये—मध्यस्थानमां, यन्त्रनी कर्णिकामां ।

१७. अष्टकाष्टा—(जंबूद्वीपनी) आठ दिशा । दिशा दश छे; परंतु स्तवमां आठना अंकनी मुख्यता होवाथी अहीं 'अष्टकाष्टा'नो निर्देश छे । यन्त्रनी उपरनी दिशामां ब्रह्मा तथा नीचेनी दिशामां नागेन्द्रनुं आलेखन करवामां आवे छे ते प्रणालिका प्रमाणे थाय छे; परंतु अहीं स्तवमां ते विशेष निर्देश नथी ।

आठना अंकनी मुख्यता दर्शावती तालिका +

10	१. दिक्	२. बीज	३. पद	४. ग्रह	५. कूटाक्षर	६. कमलदल	७. अधिष्ठान	८. हृदी-करणनो काल
	अष्टकाष्टा श्लोक नं. ४	बीजाष्टक श्लोक नं. ६	पदाष्टक श्लोक नं. ७ अष्टमन्त्रपद श्लोक नं. १०	ग्रहाष्टक श्लोक नं. ९	चार अष्टक श्लोक नं. ११	सदिक् पत्रम् श्लोक नं. १४	द्वयष्टी चतुर्युगम् श्लोक नं. १८	अष्टमासान् श्लोक नं. २९

15 १८. संस्थाप्यम्—सम्यक् रीते (विधिपूर्वक) स्थापन करवुं—आलेखवुं, कोरवुं अथवा कोतरवुं ।

१९. अर्हत्.....चारित्रम्—अर्हत्, सिद्ध आदि पांच नामो अने साथे ज्ञान, दर्शन, चारित्र स्थापन करवा । आ तो केवल निर्देश पूरतुं दर्शावायुं छे, परंतु तेनी आमनाय श्लोक नं. ७ मां आवशे ।

* सरखावो—

जम्बूवृक्षधरो द्वीपः क्षारोदधिसमावृतः ।

20 अर्हदाद्यष्टकैरष्टकाष्टाधिष्ठैरलङ्कृतः ॥ ११ ॥

+ सरखावो—

अष्टवर्गां मातृका, अष्टौ लोकपालाः, अष्टौ दिशाः, अष्टौ नागकुलानि, आणिमाद्यष्टकम्, विद्याष्टकम्, कामाष्टकम्, सिद्धाष्टकम्, पीठाष्टकम्, योगिन्यष्टकम्, भैरवाष्टकम्, क्षेत्रपालाष्टकम्, समयाष्टकम्, धर्माष्टकम्, योगाष्टकम्, पूजाष्टकम्, यत्किंचिद् अष्टकं तत्सर्वं मातृकाष्टकवर्गकण्ठलग्नसंलीनं ज्ञातव्यम् ।

25

—श्रीत्रिपुराभारती-लघुस्तवस्य पञ्जिकानाम विवृतिः पृ. ३४. श्रीसोमतिलकसुरिकृत.

आदावंशे फणी शम्भुर्वर्णश्चन्द्रकलाभ्रयुक् ।

द्वि-चतुः-पञ्च-षट्-सप्ताष्ट-दशार्कस्वरभृत् क्रमात् ॥ ५ ॥ *

अनुवादः—प्रथम अंश फणी (र) । पछी शंभु (ह) ह् वर्ण चन्द्रकला अने गगनसहित (०) (हूँकार अने ते) अनुक्रमे बीजो (आ) चोथो (ई) पांचमो (उ) छट्टो (ऊ) सातमो (ए) आठमो (ऐ) दशमो (औ) बारमो (अः) स्वरयुक्त.....॥ ५ ॥

5

२०. **आदावंशे—**आदौ + अंशे । बीजाष्टकनो आदि अंश दर्शावायो एटले उत्तरांश अध्याहार रहे छे । आठे बीजोमां जे ध्रुव अंश छे ते आदि अंश तरीके दर्शावायो छे अने ते अंशने आठ स्वरथी अंजन करतां जे स्वर सहित बीजाक्षरो प्राप्त थाय ते उत्तरांश समजवा ।

२१. **फणी शम्भुः—**फणी-फणा एटले र । शम्भु-शंकर एटले ह् । र् वाळो ह् = ह् + र् जे बीजाष्टकमां ध्रुव अंशो छे ।

10

२२. **चन्द्रकला—**कला के जेनी संज्ञा - छे ।

२३. **अभ्र—**शून्य के जेनी संज्ञा - छे ।

२४. **स्वरभृत्—**दर्शावैला क्रम प्रमाणे स्वरनुं अंजन करतां आठ बीजो नीचे प्रमाणे मळे छे—
हूँ ह्रीं ह्रूं ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रः ।

* सरखावो :—

(१) पूर्वे प्रणवतः सान्तः, सरेफो द्व्यब्धिपञ्चषान् ।

सप्ताष्ट-दश-सूर्याङ्गान्, श्रितो बिन्दुस्वरान् पृथक् ॥ ९ ॥

—ऋषिमण्डलस्तोत्रम्

(२) कुण्डलिनी भुजगाकृति(ती) रेफाञ्चित हः शिवः स तु प्राणः ।

तच्छक्तिदीर्घकला माया तद्वेष्टितं जगद्दश्यम् ॥ ४४० ॥

—श्रीसिंहतिलकसूरिरचितं 'मन्त्रराजरहस्यम्'

अनुवादः—रेफथी युक्त ह (हूँ) ते भुजग (सर्प) नी आकृतिवाळी कुण्डलिनी छे । केवळ 'ह' ते शिव छे । ते प्राण छे । दीर्घकला (ी) ते तेनी शक्ति माया छे । मायाथी वेष्टित (मोहित) जगत् छे । तात्पर्य के जगत् 'ह्रीं' कारना ध्यानथी वश थाय छे ।

हूँ ह्रीं ह्रूं ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रँ ह्रः —आ सषळा दीर्घ बीजाक्षरोने कोई षड्जातिमायाबीज कहे छे । अहीं बीजाष्टक जोईतुं 25 होवाथी प्रचलित बीजाक्षरोमां ह्रूं तथा ह्रँ जे बन्नेने मंत्रवादीओ ह्रस्व गणे छे ते उमेरवामां आव्या छे । दीर्घ बीजाक्षरो देवीना वाचक मनाय छे अने ह्रस्व बीजाक्षरो भैरवना वाचक मनाय छे । आ बीजाक्षरो पैकी चार बीजाक्षरगर्भित वर्णनवाळा श्लोको नीचे प्रमाणे मळे छे :—

शून्यवहन्यक्षरभवः प्रभवः सर्वसम्पदाम् ।

नादबिन्दुकलोपेतः साकारः पञ्चवर्णरूक् ॥ २५ ॥

वामातनूजवामांसंस्थितो रूपकीर्तिदः ।

धनपुण्यप्रयत्नानि जयज्ञाने ददात्यसौ ॥ २६ ॥

स एव स्वरसंयुक्तः स्थितो हस्ते जिनेशितुः ।

योगिभिर्ध्यायमानस्तु रक्ताभोऽतिशयप्रदः ॥ २७ ॥

षष्ठस्वरयुतोऽरिभ्रो धूम्रवर्णः स एव हि ।

पूज्यतां विजयं रक्षां दत्ते ध्यातोऽस्य कुक्षिगः ॥ २८ ॥

विसर्गद्वयसंयुक्तः स एव श्यामल्युतिः ।

जिनवामकटीसंस्थः प्रत्यूहव्यूहनाशनः ॥ २९ ॥ हः

—श्रीसागरचन्द्रसूरिरचितः 'श्रीमन्त्राधिराजकः' एव

(श्रीजैनस्तोत्रसन्दोह पृष्ठ २३६).

30

परमेष्ठयक्षराश्वाद्याः, पञ्चातो “ज्ञान-दर्शन-
चारित्र्येभ्यो नमः” मन्त्रः पदबीजाष्टकोज्ज्वलः ॥ ६ ॥ *

[मन्त्रोद्धारः—जाप्यमन्त्रः—]

“ॐ ह्राँ हीँ ह्रूं ह्रूँ ह्रैँ ह्रौँ ह्रः अ सि आ उ सा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येभ्यो नमः ॥”

- 5 अनुवादः—पृष्ठी परमेष्ठीवाचक प्रथम अक्षरो—पहेला पांच (अ सि आ उ सा) ब्यारबाद
‘ज्ञानदर्शनचारित्र्येभ्यो नमः’—आ मंत्र छे । ते पदाष्टक तथा बीजाष्टकथी उज्ज्वळ छे ॥ ६ ॥

२५. परमेष्ठयक्षराश्वाद्याः—परमेष्ठी + अक्षराः + च + आद्याः—पांच परमेष्ठीना आदि
अक्षरो—अ सि आ उ सा ।

२६. पदाष्टकः—आठ पदो । ‘अ सि आ उ सा’ ना पांच पदो तथा ‘ज्ञान, दर्शन अने
10 चारित्र्यना’ ऋण मळी आठ पदो ।

२७. बीजाष्टकः—ह्राँ हीँ ह्रूं ह्रूँ ह्रैँ ह्रौँ ह्रः—सामान्य बीजना धर्मो जेमां होय ते बीज
कहेवाय छे । जेम बीजमांथी फणगो—अंकुरो अने फळ निपजे छे तेम आ बीजाष्टकमांथी शान्यादि
अर्थक्रियारूप फळ निपजे छे ।

२८. उज्ज्वलः—मंत्र पदाष्टकथी तथा बीजाष्टकथी अलंकृत छे ।

15 * सरखावोः—

— (१) ‘ऋषिमण्डलस्तोत्र’ मां जाप्यमन्त्र आ प्रकारे दर्शाव्यो छेः—

“ॐ ह्राँ हीँ ह्रूं ह्रूँ ह्रैँ ह्रौँ ह्रः अ सि आ उ सा सम्यग्-दर्शन-ज्ञान-चारित्र्येभ्यो नमः ॥”

पूज्यनामाक्षरा आद्याः, पञ्चातो ज्ञान-दर्शन—

चारित्र्येभ्यो नमो मध्ये, ह्रीँ सान्तः समलङ्कृतः ॥ १० ॥

20 (२) इदमेव हि बीजम् ‘अधोरेफ-आ-ई-ऊ-औ-अं-अः’ एतैर्युक्तं बीजं भवतीति व्यापकत्वं चास्य ।
—श्रीसिद्धहेमशब्दानुशासनम् ।

अनुवादः—आ (हकार) बीज-नीचे रेफ तथा आ, ई, ऊ, औ, अं, अः—एवा छ स्वरो पैकी कोईथी युक्त
थतां बीज बने छे । ए ज एनी व्यापकता छे ।

आँदावौ ह्रीं प्रभृत्येकं, बीजैयुगं ततो नमः ।
मध्येऽर्हद्भ्यः सिद्धेभ्य इति दिक्षु पदाष्टकम् ॥ ७ ॥

अनुवादः—प्रारंभमां—ओँ अने ह्रीं वगरेमांथी एक बीज एम वे बीजको—ते पछी नमः—
वचमां अर्हद्भ्यः सिद्धेभ्यः ए प्रमाणे दिशाओमां आठ पदो (लखवां) ॥ ७ ॥ *

एषामधः क्रमादिन्द्राग्नि-यमा नैर्ऋतिस्तथा ।

5

वरुणो वायु-कुबेरावीशानश्च यथाक्रमम् ॥ ८ ॥

अनुवादः—तेओनी पछी क्रमशः इन्द्र, अग्नि, यम, नैर्ऋति तथा वरुण, वायु, कुबेर अने ईशान
अनुक्रमे (लखवा—आलेखवा) ॥ ८ ॥

एषामधो रविश्चन्द्र-मङ्गलौ बुध-वाकूपती ।

भार्गवः शनि-राहू च, लिखेद् दिक्षु ग्रहाष्टकम् ॥ ९ ॥

10

अनुवादः—तेओनी पछी सूर्य, चन्द्र, मंगल, बुध, बृहस्पति, शुक्र, शनि अने राहु ए प्रमाणे
आठ प्रहो (आठ) दिशामां लखवा ॥ ९ ॥

२९. आदावौ—आदौ + औं (ँ) —आदौ पछी 'अंशे' अध्याहार छे । आठ दिशा माटे
पदाष्टकना पहला अंशमां लँकार ।

३०. ह्रीं प्रभृत्येकं—ह्रीं थी ह्रः सुधीना बीजाष्टकमांथी एक ।

15

३१. बीजयुगम्—वे बीज । ऌँ ह्रीं—ँँ ह्रीं वगरे वे बीजाक्षरो ।

३२. एषामधः—तेओनी पछी । उपर जे विधिक्रम दर्शावायो त्यारपछी ।

३३. क्रमात्—आलेखन माटे विधि अथवा आमनायना क्रम प्रमाणे—क्षाराब्धिवलय—
जंबूद्वीप—अष्टकाष्टावलय तेमां बीजाक्षर पदाक्षर पछी लोकपालो ।

३४. यथाक्रमम्—लोकपालोने दर्शाविला क्रम प्रमाणे आलेखवा ।

20

३५. ग्रहाष्टकम्—ग्रह नव छे; परंतु अहीं स्तवमां अष्टकनी मुख्यता होवाथी केतुने गौण करी
राहु साथे आलेखाय छे ।

* ऌँ ह्रीं अर्हद्भ्यो नमः	॥ १ ॥	पूर्व	सरखावो—
ँँ ह्रीं सिद्धेभ्यो नमः	॥ २ ॥	अग्नि	'ँँ नमोऽर्हद्भ्य ईशेभ्यः, ऌँ सिद्धेभ्यो नमो नमः ।
ँँ आचार्येभ्यो नमः	॥ ३ ॥	दक्षिण	ँँ नमः सर्वसूरिभ्यः, उपाध्यायेभ्यः ऌँ नमः ॥ ४ ॥ 25
ँँ उपाध्यायेभ्यो नमः	॥ ४ ॥	नैर्ऋत	ँँ नमः सर्वसाधुभ्यः, ऌँ ज्ञानेभ्यो नमो नमः ।
ँँ साधुभ्यो नमः	॥ ५ ॥	पश्चिम	ँँ नमः तत्त्वदृष्टिभ्यः, चारित्र्येभ्यस्तु ऌँ नमः ॥ ५ ॥
ँँ ज्ञानाय नमः	॥ ६ ॥	वायव्य	
ँँ ह्रीं दर्शनाय नमः	॥ ७ ॥	उत्तर	श्रेयसेऽस्तु श्रिये त्वेतत्, अर्हदाद्यष्टकं शुभम् ।
ँँ ह्रः चारित्र्याय नमः	॥ ८ ॥	ईशान	स्थानेष्वष्टसु विन्यस्तं, पृथग्बीजसमन्वितम् ॥ ६ ॥

अष्टमन्त्रपदै रक्षा, स्वशिखा-मस्तकाक्षिषु ।

नासिका-मुख-घण्टीषु, नाभि-पादान्तयोः क्रमात् ॥ १० ॥*

अनुवादः—(पूर्वे दर्शविला) आठ मंत्रपदो वडे अनुक्रमे पोताना शिखा (चोटली), मस्तक, आंख, नासिका, मुख, घंटिका, नाभ्यन्त (घंटिकाथी नाभि सुधी) अने पादान्त (नाभिनी नीचे पगना अंत सुधी) 5 रक्षा (माटे न्यासनी प्रक्रिया) करवी ॥ १० ॥

तन्मध्ये पीतवलयं, सुमेरुस्तन्निरक्षरम् ।

तेदन्त द्वि त्रिंशैः कूटैः, काद्यैः क्षान्तैः सुधांशुभम् ॥ ११ ॥+

अनुवादः—तेनी वचमां पीळा वर्णनुं वलय करवुं ते निरक्षर छे । सुमेरुस्वरूप छे । तेने छेडे (अंते) बत्रीश कूटो-कथी लईने क्ष सुधीना कराय तेथी चंद्र अने तारावाळुं आ वलय छे ॥ ११ ॥

10

३६. अष्टमन्त्रपदैः—दिशा माटे जे आठ मंत्रपदो निर्णीत थया ते वडे ।

३७. रक्षा—देहना आठ आधारस्थानो माटे अही रक्षानो निर्देश छे; परंतु नाभि-पादान्तयोः एटले नाभ्यन्त अने पादान्त—आ प्रकारे घंटिकाथी नाभि सुधीना अने नाभिथी पाद सुधीना सथळा आधारस्थानोनी रक्षानो निर्देश थाय छे ।

रक्षा माटेना मंत्रपदोनुं संयोजन नीचे प्रमाणे :—

15

१. ॐ ह्रीं अर्हद्भ्यो नमः शिखायाम् ।

५. ॐ ह्रीं साधुभ्यो नमः मुखे ।

२. ॐ ह्रीं सिद्धेभ्यो नमः मस्तके ।

६. ॐ ह्रीं ज्ञानेभ्यो नमः घण्टिकायाम् ।

३. ॐ ह्रीं आचार्येभ्यो नमः अक्ष्णोः ।

७. ॐ ह्रीं दर्शनेभ्यो नमः नाभ्यन्तेषु ।

४. ॐ ह्रीं उपाध्यायेभ्यो नमः नासिकायाम् ।

८. ॐ ह्रीं चारित्र्येभ्यो नमः पादान्तेषु ।

३८. तन्मध्ये—तेनी मध्यमां । यंत्रनी आकृतिनो प्रकार श्लोक नं. २ थी श्लोक नं. १० सुधीमां यथाविधि तथा यथाक्रम निर्णीत थयो । ते प्रकारना मध्यभागमां—अंतर्भागमां—जंबूद्वीपना वलयमां ।

३९. पीतवलयम्—पीळा रंगनुं वलय ।

४०. सुमेरुः—मेरु पर्वत—स्वर्णाद्रि ।

४१. तन्निरक्षरम्—पीत वलयमां अक्षरनी स्थापना करवानी नथी ।

सरखावो :—

25

* आद्यं पदं शिखां रक्षेत्, परं रक्षेत् तु मस्तकम् ।

तृतीयं रक्षेत्रेत्रे द्वे, तुर्यं रक्षेच्च नासिकाम् ॥ ७ ॥

पञ्चमं तु मुखं रक्षेत् षष्ठं रक्षेच्च घण्टिकाम् ।

नाभ्यन्तं सप्तमं रक्षेत्, रक्षेत् पादान्तमष्टकम् ॥ ८ ॥

+ (१) तन्मध्ये सङ्गतो मेरुः कूटाक्षरैरलङ्कृतः ।

30

उच्चैरुच्चैस्तरस्तारः, तारामण्डलमण्डितः ॥ १२ ॥

४२. तदन्त—तेने छेडे ।

४३. कूटैः—कूटाक्षरो वडे । संयुक्ताक्षरो वडे । (संयुक्तः कूट इति व्यवह्रीयते ।) कूटाक्षरनी तालिका नीचे प्रमाणे—

क॒म्ल्यूँ	ख॒म्ल्यूँ	ग॒म्ल्यूँ	घ॒म्ल्यूँ	ङ॒म्ल्यूँ	
च॒म्ल्यूँ	छ॒म्ल्यूँ	ज॒म्ल्यूँ	झ॒म्ल्यूँ	5
ट॒म्ल्यूँ	ठ॒म्ल्यूँ	ड॒म्ल्यूँ	ढ॒म्ल्यूँ	ण॒म्ल्यूँ	
त॒म्ल्यूँ	थ॒म्ल्यूँ	द॒म्ल्यूँ	ध॒म्ल्यूँ	न॒म्ल्यूँ	
प॒म्ल्यूँ	फ॒म्ल्यूँ	ब॒म्ल्यूँ	भ॒म्ल्यूँ	म॒म्ल्यूँ	
य॒म्ल्यूँ	र॒म्ल्यूँ	व॒म्ल्यूँ	
श॒म्ल्यूँ	ष॒म्ल्यूँ	स॒म्ल्यूँ	ह॒म्ल्यूँ	ऌ॒म्ल्यूँ	10

आ तालिकामां जकार तथा लकारनो कूटाक्षर आपवामां आव्यो नथी । तेनुं कारण नीचेना श्लोकथी समजाशेः—

प्रागुक्तद्वात्रिंशत्स्तुतिपदपर्यन्ततः क्रमात् काद्याः ।

क्षान्ता ज्लौ त्यक्तवाऽमी कूटाः कार्ये महति योज्याः ॥ ४८४ ॥

—श्री. सिंहतिलकसूरिविरचितम् 'मन्त्रराजरहस्यम्' । 15

+ सरखावो :—

(२) देहेऽस्मिन्वर्तते मेरुः सप्तद्वीपसमन्वितः ।

सरितः सागराः शैलाः क्षेत्राणि क्षेत्रपालकाः ॥

ऋषयो मुनयः सर्वे नक्षत्राणि ग्रहास्तथा ।

पुण्यतीर्थानि पीठानि वर्तन्ते पीठदेवताः ॥

सृष्टिसंहारकर्तारौ भ्रमन्तौ शशिभास्करौ ।

नमो वायुश्च वह्निश्च जलं पृथ्वी तथैव च ॥

त्रैलोक्ये यानि भूतानि तानि सर्वाणि देहतः ।

मेरुं संवेष्ट्य सर्वत्र व्यवहारः प्रवर्तते ॥

जानाति यः सर्वमिदं स योगी नात्र संशयः ।

ब्रह्माण्डसंज्ञके देहे यथादेशं व्यवस्थितः ॥ 20

—शिवसंहिता, पटल-२

अनुवाद :—

आ देहमां सात द्वीपोथी युक्त एवो मेरु, सर्व नदीओ, सागरो, पर्वतो, क्षेत्रो, क्षेत्रपालो, ऋषिओ, मुनिओ, नक्षत्रो, ग्रहो, पवित्र तीर्थो, देवता(महाचैतन्य)थी अधिष्ठित पीठो, पीठदेवताओ, सृष्टिनी उत्पत्ति-स्थिति-विनाश 25 करनारा ब्रह्मादि, परिभ्रमण करनारा सूर्यचंद्र, आकाश, वायु, अग्नि, जल अने पृथ्वी वगैरे त्रणे लोकनी अंदर जेटली पण सद्बस्तुओ छे, ते बधी आ देहमां छे । देहनी मध्यमां मेरु अने तेने वींटीने उपरनी सर्व वस्तुओ रहेली होवाथी आ देहवडे सर्वत्र व्यवहार प्रवर्तते छे (?) । आ बंधुं जे जाणे छे, ते ब्रह्मांडनामक देहमां उचित रीते व्यवस्थित (रहेलो) योगी छे, एमां संदेह नथी ।

सारांश :—

मनुष्य शरीररूपी पिंड विशाल ब्रह्मांडनी प्रतिमूर्ति छे । जे शक्तिओ आ विश्वने चालु राखे छे ते सघळी आ नरदेहमां विद्यमान छे । आ कारणे स्थाने स्थाने मनुष्यदेहो महिमा गावामां आवे छे ।

जे प्रकारे भूमंडलनो आधार मेरुपर्वत छे ते प्रकारे मनुष्यदेहो आधार मेरुदंड अथवा करोडरज्जु छे । करोडरज्जु तेनीस अस्थिखंडोना जोडावाथी बन्युं छे । करोडरज्जु अंदरथी पोळुं छे अने नीचेनो भाग नाना नाना अस्थिखंडोना छे । त्यां कंद छे अने तेनी आसपास जगतना आधार महाशक्तिरूप कुंडलिनी अथवा प्राणशक्ति रहे छे । 35

ऋ.मं. २

30

35

તદૂર્ધ્વં હ્રીં સ્વિરાન્તંસ્થ-સાન્ત સિંહાસનો જિનઃ ।

હ્રીં ત્રિરેખયાઽઽવેષ્ટય, વૈહિર્વારુણમણ્ડલમ્ ॥ ૧૨ ॥*

અનુવાદ:—હ, ર, ઈ (ઉપલક્ષણથી - -) એ છે સિંહાસન જેનું એવો હ્રીંકાર સ્વરૂપ જિન તેની ઉપરના ભાગે સ્થાપન કરવો । (અર્થાત્ અહીં જે હ્રીંકારનું આલેખન છે તે સિંહાસનરૂપ છે અને તેની ઉપર જે ૨૪ જિનવરોનું આલેખન છે તે હ્રીંકાર સ્વરૂપ જિનવરો છે) । (તથા) હ્રીંકારની ત્રણ રેખાથી વારુણમંડલની બહારનો ભાગ આવેષ્ટન કરવો ॥ ૧૨ ॥

સર્વે કૂટાક્ષરોમાં પ્રથમ અક્ષરો અનુક્રમે ક્ થી ક્ષ સુધીના વ્યંજનો છે । તેમાંથી બે અક્ષર ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે બાદ કરવામાં આવ્યા છે । બીજો અક્ષર મ્કાર છે । મ્કારને આરાધકનો આત્મા માનવામાં આવે છે । તેને મૂલાધારચક્ર, સ્વાધિષ્ઠાનચક્ર, મણિપૂરચક્ર તથા અનાહતચક્ર સાથે જોડવા માટે તે તે ચક્રોના બીજાક્ષરો જે અનુક્રમે લૈ વૈ રૈ થાય છે તે તેની સાથે સંયુક્ત કરવામાં આવે છે ।

ઉકારનું દીર્ઘસ્વરૂપ દેવતાની પ્રસન્નતા માટે છે અને નાદાનુસંધાન માટે કલ્પી તથા વિંદુ છે । કૂટાક્ષરો દ્વારા પ્રાણ અને મંત્રાક્ષરોનું વિષુવ સાધવા માટે પ્રક્રિયા કરવી જોઈએ તે અહીં ગુરુગમથી મેલવવી જોઈએ । આને કોઈ પિણ્ડાક્ષરો પળ કહે છે ।

૪૪. સુઘાંશુભમ્—ચંદ્ર અને તારાવાલું વલય ।

૪૫. તદૂર્ધ્વમ્—તેની ઉપર હ્રીંકાર ત્રણ સ્વરૂપે :—

૧. હ્રીં —શ્વેત સંજ્ઞાક્ષર—સિંહાસન રૂપે ।

૨. „ —ના વાચ્ય ૨૪ જિનવરોના સ્વરૂપે ।

૩. „ પ્રાણશક્તિ સ્વરૂપે । નરદેહમાં પ્રાણશક્તિ સાડા ત્રણ આંટા દર્દેને સુષુપ્ત દશામાં પડી છે । તદનુસાર યંત્રદેહને આવેષ્ટન કરીને ક્રોંકારથી અંકુશિત દર્શાવવામાં આવી છે ।

૨૦

૪૬. સ્વર—ઈકાર ।

૪૭. અન્તસ્થ—રકાર ।

• ૪૮. સાન્ત—હકાર ।

૪૯. ત્રિરેખયા—ત્રણ રેખાથી । રેખાને માત્રા પળ કહે છે । (ત્રિમાયા માત્રયાઽઽવેષ્ટય ત્રિરુચ્યાદક્કુશેન તુ)

૫૦. વૈહિર્વારુણમણ્ડલમ્—ક્ષાર સમુદ્રના મંડલની બહાર । (વારુણમણ્ડલસ્ય વૈહિઃ ।)

* સરલાવો :—

તસ્યોપરિ સ્કારાન્તં, બીજમધ્યાસ્ય સર્વગમ્ ।

નમામિ વિમ્બમાર્દન્યં, લલાટસ્થં નિરક્કનમ્ ॥ ૧૩ ॥

पार्थिवीधारणायुक्त्या, पिण्डस्थं मन्त्रयुक्तितः ।

पदस्थमर्हतो रूपवद् यन्त्रं रूपयुक् क्रमात् ॥ १३ ॥

अनुवादः—आ यंत्र अनुक्रमे पार्थिवी धारणायुक्त होवाथी पिण्डस्थ, मंत्रसहित छे माटे पदस्थ अने अरिहंतना रूपवाळुं छे माटे रूपस्थ छे ॥ १३ ॥

तिर्यग्लोकसमः क्षाराम्बुधिस्तस्यान्तरमम्बुजम् ।

जम्बूद्वीपः सदिकूपत्रं, स्वर्णाद्रिस्तत्र कर्णिका ॥ १४ ॥

सिंहासनेऽत्र चन्द्राभे, आत्माऽऽनन्दं परं श्रितः ।

अर्हन्मयो हृदि ध्येयः, पार्थिवीधारणेत्यसौ ॥ १५ ॥

अनुवादः—क्षाराम्बुधि—लवणसमुद्र ए तिर्यग्लोक समान छे ने तेमां जंबूद्वीप ए दिशाओरूप पत्र सहित—कमळ छे ने तेमां मेरुपर्वत ए कर्णिका—कळी छे । अहीं चन्द्रप्रभा समान प्रभावाळुं सिंहासन 10 छे ने तेमां परम आनंदने प्राप्त अने अरिहंतरूपे निजात्मानुं ध्यान हृदयमां करवुं । ए प्रमाणे आ पार्थिवी धारणा छे ॥ १४-१५ ॥

५१. पार्थिवीधारणायुक्त्या—यंत्रनुं आयोजन पार्थिवी धारणाने अनुरूप छे तेथी ।

५२. पिण्डस्थम्—पिण्डस्थ ध्यानने अनुकूल छे । *

५३. मन्त्रयुक्तितः—जाप्यमन्त्र युक्त छे तेथी ।

५४. पदस्थम्—पदस्थ ध्यानने अनुकूल छे ।

५५. अर्हतः रूपवत्—२४ जिनवरोना (जिनावलीना) रूपनुं (विम्बनुं) आलेखन होवाथी ।

५६. रूपयुक्—रूपस्थ ध्यानने अनुकूल छे ।

५७. क्रमात्—ध्यानमां पण पहेला पिण्डस्थ पछी पदस्थ अने पछी रूपस्थ ए क्रमे थवुं जोईए ।

५८. तिर्यग्लोकसमः—श्री हेमचन्द्राचार्यविरचित 'योगशास्त्र'ना सप्तम प्रकाशमां पार्थिवी 20 धारणा अंगे श्लोक नं. १०, ११ अने १२ मां वर्णन आवे छे । ते त्रण श्लोकनो सार अहीं श्लोक नं. १४-१५

* पिण्डस्थ वगरे ध्यानने मळती प्रक्रियाओ इतरोमां नीचे प्रमाणे जोवामां आवे छे:—

जैन संज्ञा	इतरोनी संज्ञा	तेनी इतरोमां दर्शावेल समजूति
पिण्डस्थ ध्यान	व्याप्ति	अहीं वस्तु तथा उपलब्धि बन्ने होय अने प्रमेयनी मुख्यता वतें छे ।
पदस्थ ध्यान	महान्याप्ति	अहीं वस्तु विद्यमान न होय छतां उपलब्धि होय अने प्रमाणनी मुख्यता वतें छे ।
रूपस्थ ध्यान	प्रचय	अहीं अवस्तु अने अनुपलंभ छतां वैद्य-च्छायनी वृत्ति वतें छे ।
रूपातीत ध्यान	महाप्रचय	

25

30

રેફઃ સાન્તઃ શિરશ્ચન્દ્રકલાઞ્રં નાદ ઈશ્વ(સ્વ)રઃ ।
 સશિરોરેફ-હઃ પીતઃ, કલા રક્તાડસિતં વિયત્ ॥ ૧૬ ॥
 નાદઃ શ્વેતઃ સ્વરઃ તુર્યો, નીલો વર્ણાનુગા જિનાઃ ।
 ચન્દ્રાભસુવિધી નાદઃ, શૂન્યં શ્રીનેમિ-સુવ્રતૌ ॥ ૧૭ ॥
 5 કલા ષડર્કસંખ્યૌ સ્યાત્ પાર્શ્વ-(શ્વ)મહ્લિરીશ્વ(સ્વ)રઃ ।
 સશિરો-રેફ-હો દ્વચઘ્ઠૌ (૧૬), જિના ઇતિ ચતુર્યુગમ્ ॥ ૧૮ ॥ +

અનુવાદઃ—રેફ (ર) સાન્ત (હ) શિર (માથું) ચન્દ્રકલા (અર્ધ ચન્દ્રકલા) અઞ્ર (વિન્દુ)

નાદ () ઈકાર સ્વર—(આટલાં અંગો હ્રીકારનાં છે ।)

માથું (શિરોરેખા) અને રેફ સહિત હ કાર (હ) (૧-૨-૩) નો વર્ણ પીત છે । અર્ધ ચન્દ્રકલા
 10 (૪) નો વર્ણ લાલ છે । વિન્દુ (૫) નો વર્ણ શ્યામ છે । નાદ (૬) નો વર્ણ શ્વેત છે । ચોથા સ્વર (ઈ-૭)
 નો વર્ણ નીલ છે । વર્ણાનુસારે (રંગ પ્રમાણે) જિનો (ની સ્થાપના) છે । શ્રી ચન્દ્રપ્રભ અને શ્રી સુવિધિ-
 નાથ (નું સ્થાન) નાદ (૬) છે । શ્રી નેમિનાથ અને શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી (નું સ્થાન) શૂન્ય-વિન્દુ (૫) છે ।
 છઠ્ઠા ને બારમા-શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી અને શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી (નું સ્થાન) કલા (૪) છે । શ્રી પાર્શ્વનાથ અને
 શ્રી મહ્લિનાથ (નું સ્થાન) ઈ સ્વર (૭) છે । માથું (શિરોરેખા) અને રેફ સહિત હ કાર (હ) (૧-૨-૩)
 15 તે ૧૬-(બે વાર આઠ) જિનો (નું અધિષ્ઠાન) છે । (તે આ પ્રમાણે :- ઋષભ-અજિત-સંભવ-અભિનન્દન
 સુમતિ-સુપાર્શ્વ-શીતલ-શ્રેયાંસ-વિમલ-અનંત-ધર્મ-શાન્તિ-કુન્થુ-અર-નમિ-વર્ધમાન) - આ પ્રમાણે ચાર
 યુગલ છે ॥ ૧૬-૧૭-૧૮ ॥ §

માં આવી જાય છે । પાર્થિવી ધારણાનું સુંદર ચિત્ર અહીં ઉપલબ્ધ થાય છે । અહીં હું અરિહંત સ્વરૂપ હું
 તેવા ધ્યેયની (પ્રમેયની) મુલ્યતા વર્તે છે । *

20 § શ્લોક નં. ૧૬ થી ૨૦ એમ પાંચ શ્લોકોમાં પદસ્થ ધ્યાનનો નિર્દેશ છે । શ્લોક નં. ૧૬-૧૭-૧૮ માં હ્રીકારના
 સાત અવયવ માટે પાંચ વર્ણ (રંગ) નિર્ણાત કરી તે પાંચ વર્ણાનુસારે જિનાવલિનું નિયોજન કરવામાં આવ્યું છે ।
 આથી હ્રીકાર જિનમય થાય છે ।

* સરસ્વાતો :—

તિર્યગ્ લોકસમં ધ્યાયેત્ ક્ષીરાન્ધિ તત્ર ચાંબુજં ।
 25 સહસ્રપત્રં સ્વર્ણાભં જંબુદ્વીપસમં સ્મરેત્ ॥ ૧૦ ॥
 તત્કેસરતતેરંતઃ સ્ફુરત્પિંગપ્રભાંચિતામ્ ।
 સ્વર્ણાંચલપ્રમાણાં ચ કર્ણિકાં પરિચિંતયેત્ ॥ ૧૧ ॥
 શ્વેતસિંહાસનાડસીનં કર્મનિર્મૂલનોઘટં ।
 આત્માનં ચિંતયેત્તત્ર પાર્થિવીધારણેત્યસૌ ॥ ૧૨ ॥

યોગશાસ્ત્ર-સત્તમ પ્રકાશઃ

30

+ જુઓ સામે પૃષ્ઠ

नादोऽर्हन्तः कला सिद्धाः, सान्तः सूरिः स्वरोऽपरे ।
बिन्दुः साधुरितः पञ्चपरमेष्ठिमयस्त्वसौ ॥ १९ ॥*

अनुवादः—नाद (६) ए अरिहंत छे, कला (४) ए सिद्ध छे, सान्त—ह (१-२-३) ए सूरि छे, स्वर (ई-७) ए (अपरे-) उपाध्याय छे, बिन्दु (५) ए साधु छे । ए प्रमाणे आ ह्रीं कार पंचपरमेष्ठिमय छे ॥ १९ ॥

5

५९. पञ्चपरमेष्ठिमयः—ह्रींकारना सात अवयवने पांच परमेष्ठिना वर्णोंमां विभाजन करी ते पंचपरमेष्ठिस्वरूप जिनोनुं ते ते अवयवमां ते ते वर्ण स्वरूपे नियोजन करवामां आव्युं छे । आथी ह्रींकार पंचपरमेष्ठिमय थाय छे ।

+ सरखावो—

अस्मिन् बीजे स्थिताः सर्वे, ऋषभाद्या जिनोत्तमाः ।
वर्णैर्निजैर्निजैर्युक्ताः, ध्यातव्यास्तत्र सङ्गताः ॥ २१ ॥

नादश्चन्द्रसमाकारो, बिन्दुर्नीलसमप्रभः ।
कलारुणसमा सान्तः, स्वर्णाभः सर्वतोमुखः ॥ २२ ॥

शिरः संलीन ईकारो, विनीलो वर्णतः स्मृतः ।
वर्णानुसारसंलीनं, तीर्थकृन्मण्डलं स्तुमः ॥ २३ ॥

चन्द्रप्रभ-पुष्पदन्तौ, 'नाद'स्थितिसमाश्रितौ ।
'बिन्दु'मध्यगतौ नेमि-सुव्रतौ जिनसत्तमौ ॥ २४ ॥

पद्मप्रभ-वासुपूज्यौ, 'कला'पदमधिष्ठितौ ।
'शिर'-'ई'-स्थितिसंलीनौ, पार्श्वमह्नी जिनोत्तमौ ॥ २५ ॥

शेषास्तीर्थकृतः सर्वे 'ह-र'स्थाने नियोजिताः ।
मायाबीजाक्षरं प्राप्ताश्चतुर्विंशतिरर्हताम् ॥ २६ ॥

ऋषभं चाजितं वन्दे, सम्भवं चाभिनन्दनम् ।
श्रीसुमतिं सुपार्श्वं च, वन्दे श्रीशीतलं जिनम् ॥ २७ ॥

श्रेयांसं विमलं वन्देऽनन्तं श्रीधर्मनाथकम् ।
शान्तिं कुन्धुमराईन्तं, नमिं वीरं नमाम्यहम् ॥ २८ ॥

षोडशैवं जिनानेतान्, गाङ्गेयद्युतिसन्निभान् ।
त्रिकालं नौमि सद्भक्त्या, 'ह-र'क्षरमधिष्ठितान् ॥ २९ ॥

—श्री ऋषिमण्डलस्तोत्रम्

नामिपद्मस्थितं ध्यायेत् पञ्चवर्णं जिनेशितुः ।
तस्थुर्हरे षोडशामी सुवर्णद्युतयो जिनाः ॥ ३३ ॥

ऋषभोऽप्यजितस्वामी सम्भवोऽप्यभिनन्दनः ।
सुमतिः श्रीसुपार्श्वः श्रीश्रेयांसः शीतलोऽपि च ॥ ३४ ॥

विमलो ह्यनन्तजिनो धर्मः श्रीशान्तितीर्थकृत् ।
कुन्धुनाथो ह्यरजिनो नमिनाथो वीर इत्यपि ॥ ३५ ॥

ईकारे संस्थितौ पार्श्वमह्नी नीलौ जिनेश्वरौ ।
पद्मप्रभवासुपूज्यावरुणामौ कलास्थितौ ॥ ३६ ॥

सुव्रतो नेमिनाथस्तु कृष्णामौ बिन्दुसंस्थितौ ।
चन्द्रप्रभपुष्पदन्तौ नादस्थौ कुन्दसुन्दरौ ॥ ३७ ॥

हितं जयावहं भद्रं कल्याणं मङ्गलं शिवम् ।
तुष्टिपुष्टिकरं सिद्धिप्रदं निर्वृत्तिकारणम् ॥ ३८ ॥

निर्वाणाभयदं स्वस्तिशुभधृतिरतिप्रदम् ।
मतिबुद्धिप्रदं लक्ष्मीवर्द्धनं सम्पदां पदम् ॥ ३९ ॥

त्रैलोक्याक्षरमेनं ये संस्मरन्तीह योगिनः ।
नश्यत्यवश्यमेतेषामिहामुत्रभवं भयम् ॥ ४० ॥

—श्री जैनस्तोत्रसन्दोह, पृष्ठ २३६-२३७
(श्री मन्त्राचिराजकल्पः)

* श्लोक नं. १६-१७-१८ मां तथा श्लोक नं. १९ मां अधिष्ठानना आलेखननो प्रकार तो एक ज छे, परंतु अपेक्षा भिन्न छे ।

30

† अन्यत्र विशेषः—

अर्हन्तो वृत्तकला त्रिकोण-सिद्धस्तु शीर्षकं सूरिः ।

चन्द्रकलोपाध्यायो दीर्घकला साधुरिह पञ्च ॥ २० ॥ §

अनुवादः—अन्य स्थले प्रकारविशेष नीचे प्रमाणे मळे छे :—

5 गोल कला जे बिन्दुनी छे ० (५) — ते अरिहंत छे । त्रिकोण जे नाद छे \wedge (६) ते सिद्ध छे । शीर्ष-युक्त सर्व — माथुं ह ने र — (ह-१-२-३) ए सूरि छे । चन्द्रकला \sim (४) ए उपाध्याय छे अने दीर्घ-कला जे ईकारनी छे (७) ते साधु छे । एम अहीं एटले ह्रींकारमां पांच (परमेष्ठी) छे ॥ २० ॥

बीजाक्षर ह्रींकारना अंशो तथा वर्णोना ध्यान माटे कोष्टक
[श्लोक १६-१७-१८-१९ मुजव]

10	बीजाक्षरना अंश	अंशोनुं आलेखन	वर्ण	ध्यातव्य परमेष्ठिपंचक	ध्यातव्य तीर्थकृन्मंडल
१	रेफ	र	पीत	आचार्य (सूरि)	बाकीना १६ तीर्थकरो
२	ह (सान्त)	ह			
३	शिर				
४	चन्द्रकला	\sim	रक्त	सिद्ध	श्री पद्मप्रभ, श्री वासुपूज्य श्री नेमिनाथ, श्री मुनिसुव्रत श्री चन्द्रप्रभ, श्री सुविधिनाथ श्री पार्श्वनाथ, श्री महिनाथ
५	बिंदु(अभ्र)	.	श्याम	साधु	
६	नाद	\wedge	श्वेत	अरिहंत	
७	स्वर	ई-ी	नील	उपाध्याय	

बीजाक्षर ह्रींकारना अंशो तथा वर्णोना ध्यान माटे कोष्टक
[श्लोक २० मुजव]

20	बीजाक्षरना अंश	अंशोनुं आलेखन	वर्ण	ध्यातव्य परमेष्ठिपंचक	ध्यातव्य तीर्थकृन्मंडल
१	शीर्षक	ह	पीत	आचार्य (सूरि)	बाकीना १६ तीर्थकरो
२					
३					
४	चन्द्रकला	\sim	नील	उपाध्याय	श्री महिनाथ, श्री पार्श्वनाथ श्री चन्द्रप्रभ, श्री सुविधिनाथ श्री पद्मप्रभ, श्री वासुपूज्य श्री नेमिनाथ, श्री मुनिसुव्रत
५	वृत्तकला	.	श्वेत	अरिहंत	
६	त्रिकोण	\wedge	रक्त	सिद्ध	
७	दीर्घकला	ई-ी	श्याम	साधु	

30 † श्री नमस्कार संबंधी श्री मानतुङ्गसूरिनुं 'नवकारसारथवणं' नामनुं एक स्तोत्र 'नमस्कार स्वाध्याय' ना प्राकृत विभागमां आपेल छे । तेमां जे प्रकारविशेष उपलब्ध थाय छे तेनो अहीं निर्देश करवामां आव्यो छे ।

§ सरखावो :— वृत्तकला अरिहंता तिउणा सिद्धा य लोटकल सूरि ।

उवज्जाया सुद्धकला दीर्घकला साधूणो सुहया ॥ १० ॥

—नवकारसारथवणं (न. स्वा. प्रा. वि. पृ. २६३)

अर्हन्तः शशि-सुविधी सिद्धाः पद्माभ-वासुपूज्यजिनौ ।
धर्माचार्याः षोडश मल्लिः पार्श्वोऽप्युपाध्यायः ॥ २१ ॥
सुव्रत-नेमी साधुर्जिनरूपः शक्ति-शिवमयस्त्वेषः ।
त्रिपुरुषमूर्तिर्ध्येयोऽलक्ष्यवपुः सर्वधर्मबीजमिदम् ॥ २२ ॥

अनुवादः—ह्रींकारमां चन्द्रप्रभ अने सुविधि ए बे अरिहंतरूपे, पद्मप्रभ अने वासुपूज्य ए बे 5 सिद्ध रूपे, १-२-३-४-५-७-१०-११-१३-१४-१५-१६-१७-१८-२१ अने २४ मा जिनेश्वरो आचार्यरूपे, मल्लि अने पार्श्व ए बे उपाध्यायरूपे अने मुनिसुव्रत अने नेमि ए बे साधुरूपे ध्येय छे । आ ह्रींकार जिनरूप छे, शक्ति अने शिवमय छे, त्रिपुरुषमूर्ति (ब्रह्मा, विष्णु अने महेशरूप ?) छे, अने अलक्ष्य शरीरवालो छे । ते सर्व धर्मना बीजरूप छे । ॥ २१-२२ ॥ +

६०. अलक्ष्यवपुः—शब्दब्रह्मनी परा अवस्था जे प्रधान अवस्था छे ते अलक्ष्य छे । तेने शाक्त 10 लोको 'शक्ति' कहे छे, शिवभक्तो 'चिति' कहे छे, योगीओ 'कुण्डलिनी' कहे छे, सांख्यो 'प्रकृति' कहे छे, वेदांतीओ 'ब्रह्म' कहे छे, बौद्धो 'बुद्धि' कहे छे अने जैनो 'कुण्डलिनी', 'प्राणशक्ति', 'कला' वगैरे कहे छे—तेनुं मूर्तस्वरूप ह्रीं कार छे । 'अलक्ष्यवपुः' वडे रूपातीत ध्यान सूचवाय छे ।

+ श्लोक नं. २१-२२ मां रूपस्थ ध्याननो निर्देश थाय छे । श्लोक नं. २१ मां तथा श्लोक नं. २२ ना पहेला पादमां ह्रींकार ते पंचपरमेष्ठिमय छे ते स्थापित कर्युं । आ प्रकार आगळ श्लोक नं. १७-१८ मां दर्शावायो छे; 15 परंतु त्यां ह्रींकारनी संज्ञा अक्षर तरीके मुख्यता इती एटले त्यां पदस्थ ध्यान हतुं । अहीं श्लोक नं. २१ तथा नं. २२ ना पहेला पादमां अधिष्ठान करायेला रूपनी मुख्यता छे अने तेथी रूपस्थ ध्यान छे । अहीं श्लोक नं. २१-२२ मां जैन तथा जैनेतर प्रणालिकाओनो निर्देश थाय छे ते नीचे प्रमाणे :—

१. ह्रीं कार जिनस्वरूप छे ।
२. ,, ,, पंचपरमेष्ठि स्वरूपे जिनावलिमय छे । 20
३. ,, ,, 'शक्ति' अने 'शिव'मय छे ।
४. ,, ,, 'त्रिपुरुषमूर्ति' छे । आथी ते ब्रह्मा, विष्णु अने महेशरूप छे ।
५. ,, ,, ध्येय छे ।
६. ,, ,, 'अलक्ष्यवपुः' छे । वाणीनी परा अवस्था जे अलक्ष्य छे तेनुं मूर्तस्वरूप ह्रींकारमां ज आपी शकाय । 25
७. ,, ,, सर्व धर्मना मंत्रबीजरूप अक्षर छे । तात्पर्य के सर्व धर्मो ए बीजाक्षरने माने छे ।

जैनमिह ^{६१}धर्मचक्रं, ^{६२}तच्छायागर्भगं नै ^{६३}पश्यन्ति ।

^{६४}ड^१-र^२-ल^३-क^४-स^५(श)-ह^६-जा^७-(या)-^८हि-गजाः^९ ^{१०}रक्षोऽग्नि^{११}-सिंह^{१२}-

दुष्ट^{१३}-नृपाः^{१४} ॥ २३ ॥*

अनुवादः—अहीं (ऋषिमण्डलयंत्रमां) श्री जिनेश्वर भगवंत संबंधी धर्मचक्र रहेलुं छे । तेनी छाया-
5 निश्रारूप पंजरमां रहेनारने डाकिनी, राकिनी, लाकिनी, काकिनी, शाकिनी, हाकिनी, याकिनी, सर्प, हाथी, राक्षस, अग्नि, सिंह, दुष्ट अने राजा जोई शकता नथी ॥ २३ ॥ +

६१. **धर्मचक्रं**—त्रिभुवनपति श्री तीर्थंकर परमात्मानुं ए महान धर्मशास्त्र छे । तेथी अचित्य प्रभावथी अनेक उपद्रवो शांत थाय छे । चक्रवर्तिना चक्रनी जेम ते परमात्माना आगळ चाले छे । ते परमात्माना धर्मत्रचातुरंतचक्रवर्तित्वने सूचवे छे । ऋषिमण्डलयंत्र पोते ज चक्राकृति होवाथी चक्र छे । ते 10 चक्रने जे मनवडे धारण करे छे, ते सर्वत्र अपराजित बने छे ।

६२. **तच्छायागर्भगं**—जेम चक्रवर्तिना चक्ररत्नना कारणे तेना निश्रितो सुरक्षित होय छे, तेम ऋषिमण्डलमां रहेल धर्मचक्रनी रक्षामां जे मानसिक रीते उपस्थित थयो छे, तेने कोई पण उपद्रवकारक एवा दुष्टादि पीडा न करी शके ।

६३. **न पश्यन्ति**—तेने जोई शकता नथी । तेने डरावी शकता नथी । जेना उपर धर्मचक्रनी 15 छाया छे तेना उपर बीजा कोईनी दुष्ट दृष्टि पडी शकती नथी ।

६४. **ड-र...नृपाः**—डाकिनी आदि देवीओ, सर्प, हाथी, राक्षस, अग्नि, सिंह, दुष्टो अने राजाओ तेने डरावी शकता नथी ।

* सरखावो :—

एतन्मन्त्रप्रभयाऽऽक्रान्त-सूरिर्गिराऽतिशयसिद्धः ।

20

ड-र-ल-क-स(श)-ह-जा-(या)ऽहि-रिपुप्रभृतिभयात् संघरक्षाकृत् ॥ ४७९ ॥

—श्रीसिंहतिलकसूरिविरचितं “मन्त्रराजरहस्यम्”

अर्थः—आ मंत्रना प्रभावथी आक्रान्त श्री सूरिभगवंत वाणी वडे अतिशय समृद्ध थईने डाकिनी आदिथी यता भयथी संघनी रक्षा करे छे ।

25

डाकिनी शाकिनी चण्डी याकिनी राकिनी तथा ।

लाकिनी नाकिनी सिद्धा सप्तधा शाकिनी स्मृता ॥ ११ ॥

एतेषां खलु ये दोषास्ते सर्वे यान्ति दूरतः ।

चिन्तामणिसुचक्रस्थ-पार्श्वनाथप्रसादतः ॥ १२ ॥

धर्मघोषसूरि—श्रीचिन्तामणिकल्पसार

(जैनस्तोत्रसन्दोह पृष्ठ ३६.)

30 देवदेवस्य यच्चक्रं तस्य चक्रस्य या विभा ।
तयाऽऽच्छादितसर्वाङ्गं मा मां हिनस्तु डाकिनी ॥ ३१ ॥
देवदेव० मा मां हिनस्तु राकिनी ॥ ३३ ॥
देवदेव० मा मां हिनस्तु लाकिनी ॥ ३४ ॥
देवदेव० मा मां हिनस्तु काकिनी ॥ ३५ ॥
35 देवदेव० मा मां हिनस्तु शाकिनी ॥ ३६ ॥
देवदेव० मा मां हिनस्तु हाकिनी ॥ ३७ ॥
देवदेव० मा मां हिनस्तु याकिनी ॥ ३२ ॥

देवदेव० मा मां हिंसन्तु पन्नगाः ॥ ४७ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु हस्तिनः ॥ ५३ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु राक्षसाः ॥ ७१ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु वह्नयः ॥ ६३ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु सिंहकाः ॥ ५१ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु दुर्जनाः ॥ ५९ ॥
देवदेव० मा मां हिंसन्तु भूमिपाः ॥ ७५ ॥

—श्रीऋषिमण्डलस्तोत्रम्

+ आ श्लोकमां श्री ऋषिमण्डलयन्त्रनो महिमा दर्शावेल छे ।

श्रीगौतमस्य मुद्राभिर्लब्धिभिर्(भा)निधीश्वरम् ।

त्रैलोक्यवासिनो देवा देव्यो रक्षन्तु सर्वतः (मामितः) ॥ २४ ॥*

अनुवादः—श्री गौतमस्वामी गणधर भगवंतनी मुद्राओ तथा लब्धिओ वडे ज्योतिर्मय अने निधीश्वर थयेला (?) एवा मने त्रणे लोकमां वसता देवो अने देवीओ रक्षो (मारी रक्षा करो) ॥ २४ ॥

६५. मुद्राभिः—मुद्राओ वडे ।

5

श्री सूरिमन्त्रनी नीचे प्रमाणेनी पांच मुद्राओ अतिशय विख्यात होवाथी तेओनो अहीं श्री गौतमस्वामीनी मुद्रा तरीके निर्देश थयो जणाय छे :—

१. सौभाग्य मुद्रा — वश्य तथा क्षोभ माटे ।

२. सुरभि मुद्रा — शांति माटे ।

३. प्रवचन मुद्रा — ज्ञान माटे ।

10

४. परमेष्ठि मुद्रा — सर्वार्थसिद्धि माटे ।

५. अंजलि मुद्रा — आत्मसेवार्थे ।

६६. लब्धिभिः—लब्धिओ वडे । जिनलब्धि, अवधिजिनलब्धि वगेरे अनेक प्रकारनी लब्धिओ छे ।

लब्धिधारी महापुरुषोना स्मरणादि माटे शास्त्रोमां ॐ ह्रीं अहं णमो जिणाणं, ॐ ह्रीं अहं णमो 15 ओहिजिणाणं वगेरे अनेक लब्धिपदो सूचववामां आव्या छे । ए लब्धिपदोना स्मरणथी आत्मानी ज्ञानादि अनेक शक्तिओनो समुचित विकास थाय छे । जुदां जुदां लब्धिपदोनी शास्त्रीय रीते संयोजना करीने तेमनुं स्मरण करवाथी शान्त्यादि अनेक अर्थक्रियाओ थाय छे ।† (लब्धिओनी संख्या तथा नामो माटे जुओ परिशिष्ट २)

६७. भा निधीश्वरम्—(मुद्रा तथा लब्धि वडे करायेल जापना प्रभावथी) ज्योतिर्मय अने 20 सर्वनिधीश्वर बनेला मारी देवो तथा देवीओ रक्षा करो । (निधि तथा देवीओना नाम माटे जुओ अनुक्रमे परिशिष्ट ९ अने परिशिष्ट ५)

६८. त्रैलोक्यवासिनो देवा देव्यः—जुदी जुदी प्रणालिका अनुसार जे जे देवो तथा देवी-ओनुं रक्षा माटे आमंत्रण थाय छे तेओनो अहीं नामनिर्देश करवामां आवे छे ।

६९. रक्षन्तु सर्वतः (मामितः)—तेओ मारी सर्वप्रकारे रक्षा करो ।

25

* सरखावो—

श्रीगौतमस्य या मुद्रा तस्या या भुवि लब्धयः ।

ताभिरभ्यधिकं ज्योतिरर्हन् सर्वनिधीश्वरः ॥ ७७ ॥

पातालवासिनो देवाः, देवाः भूपीठवासिनः ।

स्ववासिनोऽपि ये देवाः सर्वे रक्षन्तु मामितः ॥ ७८ ॥

30

—श्रीऋषिमण्डलस्तोत्रम्

† एतज्जापात् सूरिगौतमलब्धिभाभिरुत्तेजाः ।

देवासुर-दनुजेन्द्रैर्वन्द्योऽथ त्रिभवशिवगामी ॥ ४७८ ॥

—श्रीसिंहतिलकसूरिविरचितं 'मन्त्रराजरहस्यम्'

ॐ ह्रीं श्रीश्च (ह्रीः) धृतिर्लक्ष्मीर्गौरी चण्डी सरस्वती ।
 जयाऽम्बा विजयेत्याद्या विद्यां यच्छन्तु मे धृतिम् ॥ २५ ॥ *
 भ्रष्टराज्यादयो यं यमर्थमिच्छन्ति तं नराः ।
 लभन्तेऽस्य स्मृत्युद्वाद्यापदश्च तरन्त्यमी ॥ २६ ॥ §
 5 भूर्जपत्रान्तरालिख्य, रक्षा कण्ठ-शिरः-करे ।
 मुद्गल-ग्रह-भूतार्तिहृद् वश्यादिप्रसाधनी ॥ २७ ॥ †

अनुवादः—ॐ ह्रीं पूर्वक—श्री, ह्री, धृति, लक्ष्मी, गौरी, चण्डी, सरस्वती, जया, अंबा, विजया—वगैरे विद्याओ (देवीओ) मने धैर्य आपो ॥ २५ ॥

अनुवादः—राज्यथी भ्रष्ट थयेला वगैरे मनुष्यो जे जे अर्थने इच्छे छे तेने आना स्मरणथी प्राप्त 10 करे छे अने तेओ युद्ध वगैरे आपदाओने तरी जाय छे ॥ २६ ॥ +

अनुवादः—भोजपत्रमां (आनुं) आलेखन करीने कंठे, मस्तके अथवा हाथमां (बांधवाथी) रक्षा थाय छे । मोगला, ग्रह तथा भूतपीडा दूर थाय छे अने वशीकरण वगैरेने सिद्ध करे छे ॥ २७ ॥

७०. विद्या—अहीं जेओनो नामनिर्देश थयो छे ते देवीओ वगैरे । (विद्यादेवीओ माटे जुओ परिशिष्ट ८).

15 ७१. यच्छन्तु मे धृतिम्—आराधनामां मने स्वैर्य तथा धैर्य अपों ।

७२. भ्रष्टराज्यादयो—अहीं आदि पदथी पदभ्रष्ट अने लक्ष्मीभ्रष्ट तथा भार्यार्थी, सुतार्थी अने वित्तार्थी पण समजवा जोईए ।

७३. रक्षा—रक्षा निर्माणना प्रकारो :—

१. आलेखन—भूर्जपत्र पर ।

20 २. स्थान—कंठमां (मादळियामां) अथवा शिर पर (पाघडीमां, डबीमां) अथवा हाथे (मादळियामां) ।

३. पीडानी शांति माटे—ग्रहरचना रिष्ट योगनी शांति माटे तथा भूत-व्यंतर वगैरेनी बाधाथी मुक्त थवा माटे अने वश्यादि कर्मनां प्रसाधन माटे ।

25 ७४. मुद्गल—व्यंतरविशेष—जेओ मुद्गल साथे परिभ्रमण करे छे । मुद्गलने मंतरीने प्रहारार्थे कोई फेंके, तो तेना निवारण माटे ।

सरखावो :—* ॐ ह्रीं श्रीः ह्रीः धृतिर्लक्ष्मीः गौरी चण्डी सरस्वती ।
 जयाऽम्बा विजया नित्या क्लिन्नाऽजिता मदद्रवा ॥ ८० ॥

§ राज्यभ्रष्टा निजं राज्यं पदभ्रष्टाः निजं पदम् ।
 लक्ष्मीभ्रष्टा निजां लक्ष्मीं प्राप्नुवन्ति न संशयः ॥ ८६ ॥

30 भार्यार्थी लभते भार्या, सुतार्थी लभते सुतम् ।
 वित्तार्थी लभते वित्तं, नरः स्मरणमात्रतः ॥ ८७ ॥

† भूर्जपत्रे लिखित्वेदं, गलके मूर्ध्नि वा भुजे ।
 धारितं सर्वथा दिव्यं, सर्वमीतिविनाशकम् ॥ ८८ ॥

35 भूतैः प्रेतैर्ग्रहैर्यक्षैः, पिशाचैर्मुद्गलैर्मलैः ।
 वात-पित्त-कफोद्रेकैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ८९ ॥

+ आ श्लोकमां फलश्रुतिनो निर्देश छे ।

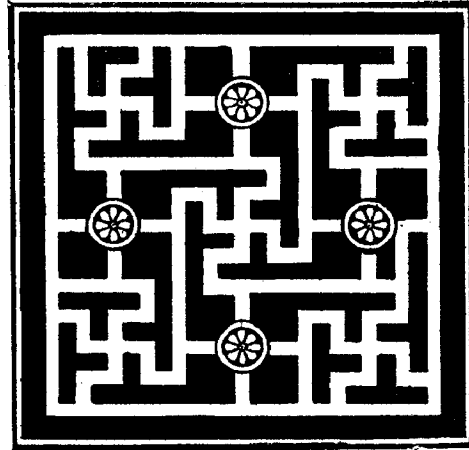
त्रैलोक्यवर्तिजैनानां, बिम्बैर्दृष्टैः स्तुतैर्नतैः ।

यत् फलं तत् फलं ११ बीजस्मृतावेतन्महद् रहः ॥ २८ ॥ ❁

अनुवाद :—त्रणे लोकमां रहेला अरिहंत परमात्माना बिम्बोनां दर्शन करवाथी, तेमनी स्तुति करवाथी अने तेमने नमस्कार करवाथी जे फळ प्राप्त थाय ते फळ आ (ह्रींकार) बीजना स्मरणथी प्राप्त थाय छे । आ मोटुं रहस्य छे ॥ २८ ॥

5

७५. बीजस्मृतावेतन्महद् रहः—बीजस्मृतिनुं रहस्य । बीजना (ह्रींकारना) स्मरणमात्रथी त्रिभुवनवर्ती सर्व जिन बिम्बोनां दर्शन, स्तवन अने वंदन जेटलो लाभ थाय छे । अहीं स्मरणनो अर्चित्य प्रभाव दर्शाववामां आब्यो छे । चक्षुर्द्रिय वडे दर्शन, वाणी वडे स्तवन अने काया वडे नमस्कार ए त्रणे करतां पण बीजना भावपूर्वक स्मरणनुं फळ अधिक छे । आ निरूपण पण आंशिक छे; मानसिक स्मरणनुं सर्वोत्कृष्ट फळ तो एना करतां अनेकगुणुं अधिक छे । स्मृतिना आ महान फळने जाणवुं अने अनुभववुं, 10 ए एक आध्यात्मिक मार्गनुं महान रहस्य छे ।

❁ भूर्भुवः स्वन्नयीपीठवर्तिनः शाश्वताः जिनाः ।

तैः स्तुतैर्वन्दितैर्दृष्टैर्यत् फलं तत् फलं स्मृतौ ॥ १० ॥

अष्टाचाम्लतपःपूर्व, जिनानभ्यर्च्य सिद्धये ।

अष्टजातीसहस्रैस्तु, जापो होमो दशांशतः ॥ २९ ॥*

अनुवाद :— [आनी (हीकारनी)] सिद्धिने माटे आठ आयंबिलतुं तप करवापूर्वक आठ हजार जाईना पुष्पो वडे जिनेश्वरनी पूजा करवी ने आठ हजारनो जाप करवो। दशांश होम करवो। 5 अर्थात् आठसो वखत होम करवो ॥ २९ ॥

७६. अष्टाचाम्ल...दशांशतः—जाप, तप, अर्चा, करण अने अन्तर्याग साधनाना क्रमनी तालिका नीचे प्रमाणे थई शके :—

१. मंत्र	२. न्यास	३. ध्यान	४. साधन	५. जाप	६. तप	७. अर्चा	८. अंतर्त्याग
10 मूलमंत्र श्लोक नं. ६ (आसन- पूर्वक)	न्यास श्लोक नं. १०	पिण्डस्थ, पदस्थ अने रूपस्थ श्लोक नं. १३-१८	मुद्राओ श्लो. नं. २४ जाईना पुष्पो नं. ८००० श्लोक नं. २९	संख्या ८००० श्लोक नं. २९	आठ आचाम्ल (आयंबिल) श्लोक नं. २९	जिनपूजा (स्नात्रपूजा करीने) श्लोक नं. २९	कषाय- चतुष्टयनो होम

(आसन अहीं अध्याहार छे)। आमां सकलीकरणनो समावेश थाय छे ।

- 15 १. मंत्र—आसनपूर्वक मूलमंत्रनी श्लोक नं. ६ मां दर्शाव्या प्रमाणे साधना करवानी छे ।
२. न्यास—रक्षा माटे सकलीकरण श्लोक नं. १० मां दर्शाव्या प्रमाणे करवानां छे ।
३. ध्यान—श्लोक नं. १३ थी १८ मां दर्शाव्या प्रमाणे एक पछी एक ध्यान करवानुं छे ।
आ विशे आमनाय गुरु पासेथी जाणी लेवो अने ध्यान यंत्रमां आलेखन कर्या प्रमाणे करवानां छे ।
20 ४. साधन—मुद्राओ श्लोक नं. २४ ना विवेचनमां आप्या प्रमाणे अने पुष्पो श्लोक नं. २९ मां जणाव्या प्रमाणे ।
५. जाप—एक एक जाईना पुष्पना पूजन वडे जाप करवानो छे । जापनी व्याख्या नीचे प्रमाणे उपलब्ध थाय छे :—
भूयो भूयः परे भावे भावना भाव्यते हि या ।
जपः सोऽत्र स्वयं नादो मन्त्रात्मा जप्य ईदृशः ॥
25 पुरश्चरणनी संख्या ८००० ।
६. तप—आठ आयंबिलना तपपूर्वक आठ दिवसनी प्रक्रिया साधवी ।
७. अर्चा—जिनपूजा (स्नात्र सहित) । जाईनां फूल नं. ८००० ।
८. अंतर्त्याग—होम—नाभिमण्डलनी अग्निमां चार कषायोनो ८०० वखत होम करवो ते अंतर्त्याग छे । +

30 * सरखावो :—आचाम्लादि तपः कृत्वा, पूजयित्वा जिनावलीम् ।

अष्टसाहस्रिको जापः, कार्यस्तत् सिद्धिहेतवे ॥ ९३ ॥

+ श्री सागरचन्द्र तेमना 'मन्त्राधिराजकल्प'मां पूजा माटे षट्कर्म आ प्रमाणे आपे छे :—

१. आसन, २. सकलीकरण, ३. मुद्रा, ४. पूजा, ५. जप, ६. होमविधि ।

आदौ जिनेन्द्रवपुरन्दुतमन्त्रयन्त्रा-हानासनानि सकलीकरणं तु मुद्राम् ।

पूजां जपं तदनु होमविधि षडेव कर्माणि संस्तुतिमहं सकलं भणामि ॥ २ ॥

35

—श्री जैनस्तोत्रसन्दोह पृष्ठ, २३२ ।

अष्टमासान् स्मरेत् प्रातर्बीजमेतच्छताधिकम् (१०८) ।

स पश्येदाहृतं बिम्बं, सप्तान्तर्भवसिद्धये ॥ ३० ॥ ❊

सम्यग्दृशे विनीताय, ब्रह्मव्रतभृते इदम् ।

देयं मिथ्यादृशे नैव ॐ जै(जि)नाज्ञाभङ्गदूषणः(णम्) ॥ ३१ ॥*

परमेष्ठिपदानां तु, विशेषः पूर्वयन्त्रतः ।

5

ज्ञेयो रत्नत्रयस्याथ, विशेषः कश्चिदुच्यते ॥ ३२ ॥

अनुवादः—जे आठ मास सुधी सवारमां १०८ वार आ बीजनुं स्मरण करे छे तेने अहृत बिम्बनां दर्शन थाय छे अने ते तेनी सात भवनी अंदर सिद्धिने माटे थाय छे ॥ ३० ॥

अनुवादः—आ सम्यग्दृष्टि, विनीत अने ब्रह्मचर्यव्रतने धारण करनारने आपवुं । मिथ्यादृष्टिने न ज आपवुं । तेने आपवाथी श्री जिनेश्वरभगवंतनी आज्ञाना भंगरूप दूषण लागे छे ॥ ३१ ॥ 10

अनुवादः—पंचपरमेष्ठिपदोनी जे विशेषता छे ते पूर्वयन्त्रथी (परमेष्ठियंत्रथी के जे पूर्वे ग्रन्थकारे रचेल छे तेथी) जाणवी । रत्नत्रयनी जे विशेषता छे ते हवे काईक कहेवाय छे । ३२ ॥

७७. अष्टमासान्—दृढीकरण माटे समयनो उल्लेख बाकी रह्यो हतो तेनो निर्देश अहीं थाय छे ।

समय—आठ मास । जे क्रिया करी छे तेना दृढीकरण माटे अहीं समयनो निर्णय कह्यो छे ।

आठ मास सुधी हंमेश सवारे १०८ वार ह्रीकार बीजनुं भावपूर्वक स्मरण करे तो अहर्द बिम्बनुं दर्शन थाय 15 छे अने सात भवमां सिद्धि प्राप्त थाय छे ।

७८. जै(जि)नाज्ञाभङ्गदूषणः(णम्)—आज्ञानो निर्देश छे अने आ आज्ञानुं उल्लंघन करे तेने जिनाज्ञा-उल्लंघननो दोष लागे छे ।

७९. परमेष्ठिपदानां...कश्चिदुच्यते—जाप्य मूलमन्त्रना त्रण खंड थई शके अने ते नीचे प्रमाणे :—

20

१. प्रथम खंड—अष्ट बीजाक्षरो—ॐ ह्रौं ह्रीं ह्रूं ह्रूँ ह्र्रौं ह्र्रूँ ह्र्रौं ह्र्रूँ ह्र्रः ।

२. द्वितीय खंड—परमेष्ठिपदो अथवा ते पदोना आद्याक्षरो—अ सि आ उ सा ।

३. तृतीय खंड—ज्ञानदर्शनचारित्रेभ्यो नमः ।

प्रथम खंडना जाप, समय तथा फल विशे श्लोक नं. ३० मां निर्देश थयो । हवे श्लोक नं. ३२ मां पहेला बे पादमां परमेष्ठिपदो विशे ग्रन्थकारे जे रहस्यनो पूर्वे निर्देश कर्यो छे ते अवलोकवाने 25 सूचन कर्युं अने त्रीजा तथा चोथा पादमां तृतीयखंडमां जे रत्नत्रय छे ते विशे रहस्य दर्शाववानो निर्देश कर्यो छे । आ रहस्यने श्लोक नं. ३३-३४-३५ मां जणावचामां आव्युं छे ।

❊ सरखावो :—शतमष्टोत्तरं प्रातः ये स्मरन्ति दिने दिने ।

तेषां न व्याधयो देहे, प्रभवन्ति न चापदः ॥ ९४ ॥

अष्टमासावधि यावत्, प्रातः प्रातस्तु यः पठेत् ।

स्तोत्रमेतन्महातेजो, जिनबिम्बं स पश्यति ॥ ९५ ॥

दृष्टे सत्यहृतो बिम्बे, भवे सप्तमके ध्रुवम् ।

पदमान्नोति शुद्धात्मा, परमानन्दसंपदाम् ॥ ९६ ॥

30

* सरखावो :—एतद् गोप्यं महास्तोत्रं, न देयं यस्य कस्यचित् ।

मिथ्यात्ववासिने दत्ते, बालहत्या पदे पदे ॥ ९२ ॥

35

જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપાંસીતિ સ્મરન્ મુનિઃ ।
 શતમથોત્તરં લઙ્ઘ્વા(દ્વા), ચતુર્થતપસઃ ફલમ્ ॥ ૩૩ ॥
 કૃત્વા પાપસહસ્રાણિ, હત્વા જન્તુશતાનિ ચ ।
 અમું મન્ત્રં સમારાધ્ય, તિર્યંચોઽપિ દિવં ગતાઃ ॥ ૩૪ ॥
 5 પતદ્ વ્યસનપાતાલે, અમત્ સંસારસાગરે ।
 ઐનેનૈવ જગત્ સર્વમુદ્ધૃત્ય વિધૃતં શિવે ॥ ૩૫ ॥
 મૂર્ધ્નિ રત્નત્રયં વિભ્રજ્જિનવીજં નમોઽક્ષરમ્ ।
 ઇતિ રત્નત્રયં ધ્યેયં, જિનવીજસ્ય વીજકમ્ ॥ ૩૬ ॥

10 **અનુવાદ:**—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપી તપને ૧૦૮ વાર સ્મરણ કરતો મુનિ ઉપવાસના ફળને પ્રાપ્ત કરનારો થાય છે ॥ ૩૩ ॥

અનુવાદ:—પૂર્વે હજારો પાપો કર્યા છતાં અને સેંકડો જીવોની હિંસા કર્યા છતાં પણ (પછીના જીવનમાં) આ મંત્રનું આરાધન કરવાથી પશુઓ પણ સ્વર્ગગામી બન્યાં છે ॥ ૩૪ ॥ +

અનુવાદ:—વ્યસનરૂપ પાતાલમાં પડતું અને સંસારસાગરમાં ભમતું એવું જગત આ મંત્ર વડે જ ઉદ્ધરીને શિવમાં ધારણ કરાયું છે ॥ ૩૫ ॥

15 **અનુવાદ:**—મસ્તક પર રત્નત્રયસ્વરૂપ રેફને ધારણ કરતું અને નમો અક્ષરવાલું જિનવીજ (અહ) (અર્થાત્ ‘ૐ હ્રીં અહ નમઃ’) રત્નત્રય તરીકે ધ્યેય છે। તે (રત્નત્રય) જિનવીજનું પણ વીજ છે ॥ ૩૬ ॥

૮૦. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તપાંસિ—

(ૐ) જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રેભ્યો (નમઃ)—આ પ્રમાણે જાપ્ય મૂલમન્ત્રના ત્રીજા ઁંડનું જે મુનિ ૧૦૮ વાર સ્મરણ કરે છે તે ઉપવાસના ફળને પ્રાપ્ત કરે છે। અહીં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ત્રિરત્નરૂપી 20 તપ છે ।

૮૧. મુનિઃ—મુનિ ઇટલે જગતના તત્ત્વોનું મનન કરનાર ।* અથવા મુનિ ઇટલે મૌન(સંયમ)ને ધારણ કરનાર ।

૮૨. તિર્યંચઃ—જો તિર્યંચો પણ આ મંત્રની આરાધનાથી સ્વર્ગને પામ્યા, તો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય ઇનાથી શું ન પામી શકે ?

25 ૮૩. અનેનૈવ...શિવે—આ મંત્રની સાધના ઇ મહાન ધર્મ છે। ધર્મનું લક્ષણ કરતાં પણ શાસ્ત્રકારો ઇ કહ્યું છે કે ‘જે દુર્ગતિમાંથી જીવની રક્ષા કરે અને તેને મોક્ષમાં ધારણ કરે, તે ધર્મ કહેવાય’। ❀

૮૪. રત્નત્રયં...વીજકમ્—અહીં ૐ હ્રીં અહ નમઃ નો ધ્યેય તરીકે નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે; કારણ કે, રત્નત્રય ઇ જિનવીજનું પણ વીજક છે। આત્મા જિન (પરમાત્મા) બનાવનાર રત્નત્રય હોવાથી, તેને જિનવીજનું પણ વીજ કહેવામાં આવે છે। રત્નત્રયની મુખ્યતા આ પ્રમાણે નાના મંત્રપદમાં દર્શાવીને 30 સમગ્ર યંત્રસ્તવના સાર તરીકે તેને કહેવામાં આવ્યું છે ।

+ આ શ્લોક ‘યોગશાસ્ત્ર’ના અષ્ટમ પ્રકાશમાં શ્લોક નં. ૩૭ તરીકે મળે છે। મૂલમંત્રના ત્રીજા ઁંડની ફલશ્રુતિ આ શ્લોકમાં તથા આ પછીના શ્લોકમાં આપવામ આવી છે।

* મન્યતે યો જગત્તત્ત્વં સ મુનિઃ પરિકીર્તિતઃ ।

—શ્રી જ્ઞાનસાર અષ્ટક, મૌનાષ્ટક.

नोंध :-

श्री सिंहतिलकसूरिए रजू करेल आमनायने मुख्यत्वे लक्ष्यमां राखी संस्था तरफथी ऋषिमण्डलयन्त्र चार रंगमां अलग मुद्रित करवामां आव्युं छे अने तेनी एक एक नकल आ ग्रंथनी साथे आपवामां आवी छे । ते यन्त्रमां नीचे प्रणालिका अनुसार गणधरो, लब्धिओ, देवीओ, यक्षो, यक्षिणीओ आदिनां नाम लखेल छे ते अहीं परिशिष्ट रूपे छाप्यां छे । आमांथी जेनो जेनो प्रस्तुत कृतिमां उल्लेख आवे छे तेनो त्यां 5 त्यां निर्देश कर्यो छे ।

परिशिष्ट १

अगियार गणधरो

१. इन्द्रभूति	५. सुधर्मा	९. अचलभ्राता	
२. अग्निभूति	६. मण्डितपुत्र	१०. मेत्रार्थ	10
३. वायुभूति	७. मौर्यपुत्र	११. प्रभास	
४. व्यक्त	८. अकम्पित		

परिशिष्ट २

अडताळीस लब्धिओ

१. जिन	१७. दशपूर्वि	३३. वर्धमान	15
२. अवधिजिन	१८. चतुर्दशपूर्वि	३४. दीप्ततपः	
३. परमावधिजिन	१९. अष्टाङ्गनिमित्तकुशल	३५. तप्ततपः	
४. सर्वावधिजिन	२०. विकुर्वणर्द्धिप्राप्त	३६. महातपः	
५. अनन्तावधिजिन	२१. विद्याधर	३७. घोरतपः	
६. कुष्ठबुद्धि	२२. चारणलब्धि	३८. घोरगुण	20
७. बीजबुद्धि	२३. प्रश्न(प्रज्ञ)श्रमण	३९. घोरपराक्रम	
८. पदानुसारि	२४. आकाशगामि	४०. घोरगुणब्रह्मचारि	
९. आशीविष	२५. क्षीराश्रवि	४१. आमशौषधिप्राप्त	
१०. दृष्टिविष	२६. सर्पिराश्रवि	४२. खेलौषधिप्राप्त	
११. संभिन्नश्रोतः	२७. मध्वाश्रवि	४३. जल्लौषधिप्राप्त	25
१२. स्वयंसंबुद्ध	२८. अमृताश्रवि	४४. विप्रुडौषधिप्राप्त	
१३. प्रत्येकबुद्ध	२९. सिद्धायतन	४५. सत्रौषधिप्राप्त	
१४. बोधिवुद्ध	३०. भगवन्महामहावीर- वर्धमानबुद्धर्षि	४६. मनोबलि	
१५. ऋजुमति	३१. उप्रतपः	४७. वचनबलि	
१६. विपुलमति	३२. अक्षीणमहानसि	४८. कायबलि	30

परिशिष्ट ३

चोवीश तीर्थङ्करोना पिताओ

	१. नाभि	९. सुग्रीव	१७. सूर
	२. जितशत्रु	१०. दृढरथ	१८. सुदर्शन
5	३. जितारि	११. विष्णु	१९. कुम्भ
	४. संवर	१२. वसुपूज्य	२०. सुमित्र
	५. मेघरथ	१३. कृतवर्म	२१. विजय
	६. श्रीघर	१४. सिंहसेन	२२. समुद्रविजय
	७. सुप्रतिष्ठ	१५. भानु	२३. अश्वसेन
10	८. महासेन	१६. विश्वसेन	२४. सिद्धार्थ

परिशिष्ट ४

चोवीश तीर्थङ्करोनी माताओ

	१. मरुदेवा	९. रामा	१७. श्री
	२. विजया	१०. नन्दा	१८. देवी
15	३. सेना	११. विष्णु	१९. प्रभावती
	४. सिद्धार्था	१२. जया	२०. पद्मा
	५. सुमङ्गला	१३. श्यामा	२१. वप्रा
	६. सुसीमा	१४. सुयशा	२२. शिवा
	७. पृथ्वी	१५. सुव्रता	२३. वामा
20	८. लक्ष्मणा	१६. अचिरा	२४. त्रिशला

परिशिष्ट ५

चोवीश देवीओ

	१. ह्री	९. अम्बा	१७. सानन्दा
	२. श्री	१०. विजया	१८. नन्दमालिनी
25	३. धृति	११. नित्या	१९. माया
	४. लक्ष्मी	१२. क्लिन्ना	२०. मायाविनी
	५. गौरी	१३. अजिता	२१. रौद्री
	६. चण्डी	१४. मदद्रवा	२२. कला
	७. सरस्वती	१५. कामाङ्गा	२३. काली
30	८. जया	१६. कामबाणा	२४. कलिप्रिया

परिशिष्ट ६
चोवीश यक्षो

१. गोमुख	९. अजित	१७. गन्धर्व	
२. महायक्ष	१०. ब्रह्म	१८. यक्षराज	
३. त्रिमुख	११. मनुज	१९. कुबेर	5
४. यक्षनायक	१२. कुमार	२०. वरुण	
५. तुम्बरु	१३. षण्मुख	२१. भृकुटि	
६. कुसुम	१४. पाताल	२२. गोमेध	
७. मातङ्ग	१५. किन्नर	२३. पार्श्व	
८. विजय	१६. गरुड	२४. ब्रह्मशान्ति	10

परिशिष्ट ७

चोवीश यक्षिणीओ

१. चक्रेश्वरी	९. सुतारिका	१७. बला	
२. अजितबला	१०. अशोका	१८. धारिणी	
३. दुरितारि	११. मानवी	१९. धरणप्रिया	15
४. काली	१२. चण्डा	२०. नरदत्ता	
५. महाकाली	१३. विदिता	२१. गान्धारी	
६. श्यामा	१४. अड्कुशा	२२. अम्बिका	
७. शान्ता	१५. कन्दर्पा	२३. पद्मावती	
८. भृकुटी	१६. निर्वाणी	२४. सिद्धायिका	20

परिशिष्ट ८

सोळ विद्यादेवीओ

१. रोहिणी	७. काली	१३. वैरोट्या	
२. प्रज्ञप्ति	८. महाकाली	१४. अचछुप्ता	
३. वज्रशङ्खला	९. गौरी	१५. मानसी	25
४. वज्राङ्कुशी	१०. गान्धारी	१६. महामानसी	
५. चक्रेश्वरी	११. सर्वास्त्रमहाज्वाला		
६. पुरुषदत्ता	१२. मानवी		

परिशिष्ट ९

नव निधि

१. नैसर्पिक	४. सर्वरत्न	७. महाकाल	30
२. पाण्डुक	५. महापद्म	८. माणवक	
३. पिङ्गल	६. काल	९. शङ्ख	

परिशिष्ट १०

चोसठ सुरेन्द्रो

	१. सौधर्म	२३. घोष	४५. काल
	२. ईशान	२४. महाघोष	४६. महाकाल
5	३. सनत्कुमार	२५. जलकान्त	४७. सन्निहित
	४. महेन्द्र	२६. जलप्रभ	४८. सामान
	५. ब्रह्म	२७. पूर्ण	४९. धातृ
	६. लान्तक	२८. अवशिष्ट	५०. विधातृ
	७. महाशुक्र	२९. अमितगति	५१. ऋषि
10	८. सहस्रार	३०. अमितवाहन	५२. ऋषिपाल
	९. प्राणत	३१. किन्नर	५३. ईश्वर
	१०. अच्युत	३२. किम्पुरुष	५४. महेश्वर
	११. चमर	३३. सत्पुरुष	५५. सुवल्ह
	१२. बलि	३४. महापुरुष	५६. विशाल
15	१३. धरण	३५. अतिकाय	५७. हास्य
	१४. भूतानन्द	३६. महाकाय	५८. हास्यरति
	१५. हरिकान्त	३७. गीतरति	५९. श्वेत
	१६. हरिषह	३८. गीतयश	६०. महाश्वेत
	१७. वेणुदेव	३९. पूर्णभद्र	६१. पतङ्ग
20	१८. वेणुदारि	४०. माणिभद्र	६२. पतङ्गपति
	१९. अग्निशिख	४१. भीम	६३. चन्द्र
	२०. अग्निमाणव	४२. महाभीम	६४. सूर्य
	२१. वेलम्ब	४३. सुरूप	
	२२. प्रभञ्जन	४४. प्रतिरूप	

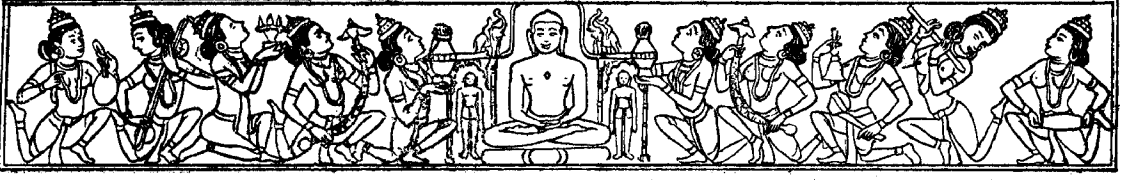
25

परिशिष्ट ११

आठ सिद्धिओ

१. लघिमा	४. प्राकाम्य	७. यत्रकामावसायिन्व
२. वशिता	५. महिमा	८. प्राप्ति
३. ईशिता	६. अणिमा	

ऋषिमण्डलस्य यन्त्रलेखनविधिः*

तीर्थमण्डलं कृत्वा कूटाक्षराणि ककारादिहकारान्तानि लेख्यानि तदुपरि वृत्तिं कृत्वा तदुपरि ५६ वकारा लेख्याः समुद्रमध्ये ५६ अंतरद्वीपाः एते ततो वृत्तं तदुपरि अष्टदलं कृत्वा—

पूर्वदले ॐ ह्रीं अर्हद्भ्यो नमः । इन्द्रो रविः ।
 आग्नेयदले ॐ ह्रां सिद्धेभ्यो नमः । अग्निश्चन्द्रः ।
 दक्षिणदले ॐ ह्रूं आचार्येभ्यो नमः । यमो मंगलः ।
 नैर्ऋतदले ॐ ह्रूं उपाध्यायेभ्यो नमः । नैर्ऋतो बुधः ।
 वरुणदले ॐ ह्रूं साधुभ्यो नमः । वरुणो बृहस्पतिः ।
 वायव्यदले ॐ ह्रूं शानेभ्यो नमः । वायुः शुक्रः ।
 उत्तरदले ॐ ह्रौं दर्शनेभ्यो नमः । धनदः शनिः ।
 ईशानदले ॐ ह्रः चारित्र्येभ्यो नमः । ईशानो राहुः केतुः ।

अष्टदलं एवं लिख्यते उपरि कलसं कृत्वा मुखस्थाने ॐ ब्रह्मणे नमः पडध्यां नव निधयः स्थाप्याः ।

अधः ॐ पातालाय नमः उपरि चतु(र)स्रं कृत्वा कोणे लकाराः ४ लेख्याः दिक्षु क्षिकाराः लेख्याः ।

अधो दक्षिणे गौतममूर्त्तिः ।

वामे स्वगुरुमूर्त्तिः उपरि पद्मा वैरोट्या ।

ॐ ह्रां श्रीः धृतिलक्ष्मीउमागौरीचण्डीसरस्वतीत्याद्याः पूर्वोक्ता देव्यो लेख्याः भवनपति-
 व्यंतर-ज्योतिष्कैन्द्र-वैमानिक-सिद्धपितृमातृव्ययक्षयक्षिणीविद्यादेव्याः १६ लेख्याः ।

इति श्रीऋषिमण्डलस्य यन्त्रलेखनविधिः संपूर्णः ।

श्रीसूरतर्बिदरे सं. १८५१ लि. विनयचन्द्रेण ॥

॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥

* अमदावादना संवेगीना जैन उपाश्रय (हाजा पटेलनी पोळ) ना ज्ञानभंडारमांनी प्रत नं. ६६७ (पत्र-३) परथी आ ऋषिमंडलयन्त्र-लेखनविधि उतारी छे. आ विधि टुंकी होवा छतां प्रस्तुत विषयने उपयोगी छे.

शब्दसूचि

अ

अक्षरः ३(३), ६(६), २२(३६) ❀
 अक्षि ८(१०)
 अग्निः ७(८)
 अधः ७(८, ९)
 अन्तरद्वीपभूमिः ३(३)
 अन्तस्थः १०(१२)
 अम्बा १८(२५)
 अम्बुजम् ११(१४)
 अभ्रम् ५(५), १२(१६)
 अर्हत् ४(४), ७(७), ११(१३, १५), १३
 (१९), १४(२०), १५(२१), २१(३०)
 अर्हत्-सिद्धायभिधापञ्चकम् ४(४)
 अलक्ष्यवपुः १५(२२)
 अष्टकाष्टा ४(४)
 अष्टजातीसहस्राणि (पुष्पाणि) २०(२९)
 अष्टमन्त्रपदम् ८(१०)
 अष्टमासाः २१(३०)
 अष्टाचाम्लतपः २०(२९)
 असितम् १२(१६)

आ

आचाम्लतपः २०(२९)
 आचार्यः १५(२१)
 आत्मा ११(१५)
 आदावंशे ५(५)
 आनन्दः (परः) ११(१५)
 आर्हतं विम्बम् २१(३०)

इ-ई

इन्द्रः ७(८)
 ईशानः ७(८)
 'ई' स्वरः १२(१६)

उ-ऊ

उज्ज्वलः ६(६)
 उपाध्यायः १४(२०), १५(२१)
 ऊर्ध्वम् १०(१२)

ऋ

ऋषिमण्डलस्तवः १(१)

ओ

औ (ॐ) ७(७), १८(२५)

क

कर्णिका ११(१४)
 कण्ठः १८(२७)
 करः १८(२७)
 कर्पूरादि २(२)
 कला १२(१६, १८); १३(१९)
 कुबेरः ७(८)
 कूटः ८(११)
 क्षाराब्धिवलयम् ३(३)
 क्षाराम्बुधिः ११(१४)

ग-घ

गौतमस्वामी १७(२४)
 गौरी १८(२५)
 ग्रहः ७(९), १८(२७)
 ग्रहाष्टकम् ७(९)
 घण्टिका (घण्टी) ८(१०)

च

चण्डी १८(२५)
 चतुर्थतपसः फलम् २२(३३)
 चतुर्थ्युगम् १२(१८)
 चन्द्रः ७(९)
 चन्द्रकला ५(५), १२(१६), १४(२०)
 चन्द्रप्रभः १२(१७), १५(२१)
 चन्द्रामः ११(१५), १२(१७)

ज

जम्बूद्वीपः ४(४), ११(१४)
 जया १८(२५)
 जापः २०(२९)
 जिनः १०(१२), १२(१७, १८);
 १५(२१, २२); २०(२९)

❀ कौसनी बहार लखेल अंक प्रस्तुत पुस्तकना पृष्ठनो अने कौसनी अंदर लखेल अंक तेना श्लोकनो निर्देश करे छे।

जिनबीजम् २२(३६)
जिनरूपः (ह्रींकारः) १५(२२)
जैनाज्ञाभङ्गदूषणः २१(३१)
ज्ञान-दर्शन-चरित्रम् ४(४), ६(६), २२(३३)

त

तपः २०(२९), २२(३३)
तिर्यग्लोकसमः ११(१४)
त्रिकोणः (सिद्धः) १४(२०)
त्रिपुरुषमूर्तिः १५(२२)
त्रिरेखा १०(१२)

द

दिक् ७(७,९); ११(१४)
दिवम् २२(३४)
दीर्घकला १४(२०)
देवाः १७(२४)
देव्यः १७(२४)

ध

धर्मचक्रम् १६(२३)
धृतिः १८(२५)
ध्येयः ११(१५), १५(२२), २२(३६)

न

नादः १२(१६, १७), १३(१९)
नाभिः (नाभ्यन्तः) ८(१०)
नासिका ८(१०)
निधीश्वरः १७(२४)
निरक्षरम् ८(११)
नेमिनाथः १२(१७), १५(२२)
नैर्ऋतिः ७(८)

प

पञ्चपरमेष्ठिमयः (ह्रींकारः) १३(१९)
पटात्मदेहः २(२)
पदम् ६(६), ७(७), ८(१०)
पदस्थम् ११(१३)
पदाष्टकम् ६(६), ७(७)
पद्मप्रभस्वामी (पद्माभ) १५(२१)
परमेष्ठिपदाः २१(३२)
परमेष्ठयक्षराः ६(६)

पादान्तः ८(१०)
पार्थिवीधारणा ११(१३, १५)
पार्श्वनाथः १२(१८), १५(२१)
पिण्डस्थम् ११(१३)
पीतः ८(११), १२(१६)
पीतवलयम् ८(११)
पूर्वयन्त्रतः २१(३२)

फ

फणी ५(५)

ब

बहिः ३(३), १०(१२)
बिन्दुः १३(१९)
बिम्बम् १९(२८), २१(३०),
बीजम् ७(७), १५(२२), १९(२८), २१(३०),
२२(३६)
बीजयुगम् ७(७)
बीजस्मृतिः १९(२८)
बीजाष्टकः ६(६)
बुधः ७(९)
ब्रह्मव्रतभृत् २१(३१)

भ

भार्गवः ७(९)
भूतः १८(२७)
भूर्जदलम् २(२)
भूर्जपत्रम् १८(२७)
भ्रष्टराज्यादयः १८(२६)

म

मङ्गलम् ७(९)
मध्ये ४(४), ७(७), ८(११)
मन्त्रः ६(६), ८(१०), ११(१३), २२(३४)
मन्त्रपदम् ८(१०)
मन्त्रयुक्तितः ११(१३)
मल्लिनाथः १२(१८), १५(२१)
मस्तकम् ८(१०)
मिथ्यादृक् २१(३१)
मुखम् ८(१०)
मुद्गलः १८(२७)
मुद्रा १७(२४)

मुनिः २२(३३)
मुनिसुव्रतस्वामी १२(१७), १५(२२)

य

यन्त्रम् १(१), ११(१३), २१(३२)
यमः ७(८)

र

रक्ता (कला) १२(१६)
रक्षा २(२), ८(१०), १८(२७)
रत्नत्रयः २१(३२), २२(३६)
रविः ७(९)
रहः १९(२८)
राहुः ७(९)
रेफः १२(१६), १८

ल

लक्ष्मीः १८(२५)
लब्धिः १७(२४)
लाग्रतः ३(३)

व

वर्णः ५(५)
वर्द्धमानः १(१)
वरुणः ७(८)
वलयम् ८(११)
वश्यादिप्रसाधनी १८(२७)
वाकूपतिः ७(९)
वायुः ७(८)
वारुणमण्डलम् १०(१२)
वासुपूज्यः १२(१८), १५(२१)
विजया १८(२५)
विद्या १८(२५)
विनीतः २१(३१)
विबुधचन्द्रसूरिः १(१)
वियत् १२(१६)
वृत्तकला १४(२०)

श

शक्तिः १५(२२)
शानिः ७(९)
शम्भुवर्णः ५(५)

शशिः १५(२१)
शिखा ८(१०)
शिरः १२(१६), १८(२७)
शिवः-शिवमयः १५(२२), २२(३५)
शीर्षकम् १४(२०)
शून्यम् १२(१७)
श्रीः १८(२५)

स

सदिकूपत्रम् ११(१४)
सम्यग्दृश २१(३१)
सरस्वती १८(२५)
सर्वधर्मबीजम् १५(२२)
साधुः १३(१९), १४(२०), १५(२२)
सान्तः १०(१२), १२(१६), १३(१९)
सिद्धः ४(४), ७(७), १३(१९), १४(२०), १५
(२१)
सिद्धिः २०(२९), २१(३०)
सिंहासनः १०(१२), ११(१५)
सुधांशुभम् ८(११)
सुमेरुः ८(११)
सुवर्णलेखिनी २(२)
सुविधिनाथः १२(१७), १५(२१)
सूरिः १३(१९), १४(२०)
सौवर्ण-रूप्य-कांस्य-पटः २(२)
स्मरेत् २१(३०)
स्वर्णाद्विः ११(१४)
स्वरः ५(५), १०(१२), १२(१६, १७), १३
(१९)
स्वरभृत् ५(५)

ह

हः १२(१६)
होमः २०(२९)
हाँ ७(७)
हीः १८(२५)
ही १०(१२), १८(२५)
हीकारः (पञ्चपरमेष्ठिमयः) १३(१९)
हीकारः (जिनरूपः) १५(२२)

शुद्धिपत्रक

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१६	७	तेथी	तेना
”	२६	एतेषां	एतेषां (तासां)
१७	२०-२२	ज्योतिर्मय...परिशिष्ट ५	ज्योतिपुंजना स्वामी—अत्यंत दीप्तिमान (?)।
”	२४	(उमेरो)	(देवीभोना नामो माटे जुभो परिशिष्ट ५)
१८	३३	॥ ८८ ॥	॥ ८९ ॥
”	३५	॥ ८९ ॥	॥ ९० ॥
१९	फू. नो.	॥ ९० ॥	॥ ९१ ॥
२२	२	(द्धा)	(ब्धा)
२३	१४	लब्धिओ	लब्धिपदो
”	१५	°पूर्वि	°पूर्वी
”	१६	”	”
”	२०	कुष्ठबुद्धि	कोष्ठबुद्धि
”	”	चारणलब्धि	चारणलब्धिधर
”	२१	प्रश्न (प्रज्ञ) श्रमण	प्रश्नश्रमण
”	२२	°गामि	°गामी
”	”	°चारि	°चारी
”	२३	क्षीराश्रवि	क्षीराश्रवी
”	२४	सर्पिराश्रवि	सर्पिराश्रवी
”	२५	मध्वाश्रवि	मध्वाश्रवी
”	२६	अमृताश्रवि	अमृताश्रवी
”	२८	मनोबलि	मनोबली
”	२९	वचनबलि	वचनबली
”	३०	कायबलि	कायबली
”	३१	°महानसि	°महानसी

जैन साहित्य विकास मंडळनां प्रकाशनो

[प्रयोजक : शेठ श्री. अमृतलाल कालिदास दोशी, बी. ए.]

१. श्री प्रतिक्रमण-सूत्र प्रबोधटीका, भाग पहिलो [बीजी आवृत्ति]	रु.	५०००
२. श्री प्रतिक्रमण-सूत्र प्रबोधटीका, भाग बीजो	रु.	५०००
३. श्री प्रतिक्रमण-सूत्र प्रबोधटीका, भाग त्रीजो	रु.	५०००
४. श्री प्रतिक्रमणनी पवित्रता [बीजी आवृत्ति-अप्राप्य]	रु.	००३७
५. श्री पंचप्रतिक्रमण-सूत्र [प्रबोधटीकानुसारी] शब्दार्थ, अर्थ-संकलना तथा सूत्र-परिचय साथे [अप्राप्य]	रु.	२००
६. श्री पंचप्रतिक्रमण-सूत्र हिंदी [प्रबोधटीकानुसारी] शब्दार्थ, अर्थ-संकलना तथा सूत्र-परिचय साथे [अप्राप्य]	रु.	२००
७. सचित्र सार्थ सामायिक-चैत्यवंदन [प्रबोधटीकानुसारी-अप्राप्य]	रु.	००५०
८. योगप्रदीप [प्राचीन गुजराती बालावबोध अने अर्वाचीन गुजराती अनुवाद सहित]	रु.	१०५०
९. ध्यानविचार [गुजराती अनुवाद साथे]	
१०. नमस्कार स्वाध्याय [प्राकृत विभाग] [गुजराती अनुवाद साथे]	रु.	२०००
११. तत्त्वानुशासन [गुजराती अनुवाद साथे]	रु.	१००
१२. ऋषिमण्डलस्तवयन्त्रालेखन [गुजराती अनुवाद तथा यन्त्र साथे]	रु.	४००

छपाय छे :—

१३. नमस्कार स्वाध्याय [संस्कृत विभाग]
१४. नमस्कार स्वाध्याय [अपभ्रंश-हिंदी-गुजराती विभाग]
१५. जिनाभिषेकविधि
१६. मातृकाप्रकरण
१७. सिद्धमातृकाधर्मप्रकरण
१८. मन्त्रराजरहस्य
१९. A Comparative Study of the Jaina Theories of Reality and Knowledge.

